

השחקן

אורי יואלי

דפוס בית

home-press.com

מהדורה ראשונה, ראשית קיץ 2024

3	התנצלויות פתיחה
4	המסך הקרוע
12	מותו המוזר של אדולף היטלר
21	בלתי ניתן להעסקה
50	דרכו של אהרון
68	הוא חי

התנצלויות פתיחה

כבר שנים שההיסטוריה המשפחתית שלי קוראת לי שאספר אותה, כאילו שאם אני לא אעשה זאת משהו חשוב, בעל משמעות, יעלם וישכח. אני מתבייש בתחושה הזו, חושש שהיא יוהרה ריקה. משפחתי אינה מיוחדת יותר מכל משפחה אחרת. ובכל זאת. ההיסטוריה המשפחתית יצרה אותי והשפיעה עליי, אבל היא מעניינת אותי לא רק בגלל זה. דווקא בגלל שהיא פרטית ומסויימת מאורעות ותהליכים גדולים משתקפים בסיפורים השונים הקשורים בה ובדמויות המעורבות בהם. ולכן הנסיון להבין ולספר את ההיסטוריה המשפחתית שלי הוא גם ניסיון להבין ולספר את המציאות, שהיא אף פעם לא כללית ותמיד באה לידי ביטוי באופנים ספציפיים. חוויותיהם של בני משפחתי, הקרובים והרחוקים, הן גשר לעבר.

אספר כאן על קרוב משפחה נשכח, שעד לפני שנה כלל לא ידעתי על קיומו. הוא היה אחיו הצעיר של אביה של סבתי, נולד בוינה בראשית המאה ה-20, ומת בניו-יורק. הוא היה שחקן, והחל את דרכו בתיאטרון הגרמני והאוסטרי. בראשית מלחמת העולם השנייה היגר לארצות הברית, שם הפך לשחקן קולנוע מוערך. אעקוב אחרי מהלך חייו באמריקה ואנסה להבין כך משהו על חווית ההגירה, השינויים בדימוי היהודים בארצות הברית ומערכת היחסים המסובכת בין תעשיית הבידור והפוליטיקה האמריקאית.

אתאר סרטים ותוכניות טלוויזיה שבהם השתתף ותפקידים שגילם. הקריירה שלו עברה דרך תחנות מעניינות, המשקפות תהליכי שינוי ביחס ליהודים בתרבות ובתעשיית הקולנוע האמריקאית. אביא גם תכתובת דו-צדדית עם עורך דין מפורסם שהתמחה בזכויות אדם, קרוב משפחה רחוק שסייע לו בעת צרה.

הספרון מוקדש, כתמיד, לאהובתי ולבתי. אתן לב המשפחה שלי.

המסך הקרוע

בראשית הקיץ שעבר הוזמנתי לחתונה משפחתית. לצורך כך נדרשתי לצאת מהעיר. שכרתי מכונית לפי שעה, אבל תכננתי לא נכון את איסוף בתי, שבאה מחזרת תזמורת במרכז המוזיקה העירוני ביפו. נתקעתי בפקק של מכוניות שבאו לצפות במופע של אייל גולן באצטדיון בלומפילד. היא לא לקחה איתה טלפון, כך שלא הצלחתי להודיע לה על האיחור. כשסוף סוף נפגשנו אני כעסתי, היא בכתה, וכל הסיפור היה מבאס מאוד. היה ברור שנאחר, כמעט ויתרנו אבל לא רציתי להודות בכישלון.

תוך כדי הנסיעה נרגענו. שוחחנו וצחקנו כל הדרך לקיבוץ חולדה, שבו נמצא גן האירועים שבו נערכה החתונה. סיפרתי לה אנקדוטות משפחתיות נשכחות. אמנם כמעט החמצנו את החופה, אבל הכל היה בסדר, והדרמה הקטנה נשכחה. פגשנו את אחותי וילדיה ואת בת זוגו של אבי המנוח, שהגיעה במיוחד מגרמניה לרגל האירוע המרגש. היה כיף לראות פרצופים שאני מכיר רק מהזמנויות כאלה, השייכים לפלגי משפחה רחוקים, להבחין בילדים חדשים, להבין שמעבשיו יתווסף עוד ענף לעץ המשפחה הגדל שלנו. רגעים כאלה של איחוד והצהרות אהבה פומביות משמחים אותי.

מאוחר יותר, סביב השולחן שיועד לקרובי המשפחה מצד סבתו של החתן, בצד רחבת הריקודים הרועשת, פגשתי בקרוב רחוק, בן אחותה של סבתי המנוחה. לא נפגשנו פעמים רבות, אבל אני מעריך אותו מאוד והוא טוב לב ואמיץ. שוחחנו בהזדמנות קודמת על שורשי הקשר המוזר והקשה בין אמו וסבתי, שתי אחיות שחיו בנתק מוחלט זו מזו. המוזיקה הרועשת לא אפשרה לנו לדבר הפעם, אבל הוא זכר את שיחתנו הקודמת והביא איתו מסמך שכתבה אימו, עדות ישנה שלה המתארת את משפחתן המשותפת.

בשקראתי את עדותה, לאחר שחזרנו הביתה, שמתי לב לדמות המוזכרת בחטף, שלא הכרתי קודם.

שמו היה לודוויג דונט, הוא נולד בווינה בשנת 1900 ומת בניו-יורק בשנת 1967. לדברי אחות סבתי, היה "שחקן בחסד עליון":

...מייד אחרי גמר ב"ס תיכון נכנס לב"ס לשחקנים והגיע לבמה היוקרתית בברלין, עם תפקידים ראשיים. הוא נטה לתפקידים סנטימנטאליים, פעם ראיתי אותו עוד לפני עלייתו המסחררת בהצגה, עם הנושא "משולש", והוא היה המפסיד; זה לא היה לפי רוחי הרומנטית, אך אז טרם הבנתי, שהשחקן מקבל תפקידים בהתאם לאופיו; לולי היטלר, היה ודאי מועמד לתפקיד של "מפיסטו", בפאוסט של גיטה. כשהתבגרתי... הבנתי, מה חשיבותם של שחקנים הנוטים לתפקידים של נוכלים ו-"מפסידנים".¹

היא מתארת אומן במלאכתו, מפסידן בעל צד אפל. רות הייתה רוצה שהדוד שלה יהיה גיבור ההצגה, אבל מבינה את חשיבות הנבל, כמי שיוצר את העלילה. מפיסטו, השטן, מצליח לשכנע את הדוקטור הטוב למכור את נשמתו. בלעדיו אין פאוסט. היא ממשיכה ומתארת באופן תמציתי את תולדות חייו. ברור מאופן תיאורה שלא הייתה קרובה במיוחד אליו:

...כבן 20 התחתן עם בחורה יהודית מבוגרת ממנו, נגד רצונה של אמו ונגד רצונם של כל אחיו. אחרי שנים מספר התגרש והתחתן עם בחורה נוצרית, מריאה, אותה אהבתי מאוד; היא היתה 10 שנים מבוגרת ממני ואהבנו אחת את רעותה. גם ממנה התגרש, כבר באמריקה לשם עבר ב-1938; שם היו לו צרות רבות: השפה הנה המכשיר העיקרי של השחקן, ולמרות כשרונו ושמיעתו הטובה (הוא שר גם יפה, באריטון, וכמה גאה הייתי, כשזכיתי ללוותו בפסנטר!) זה נמשך שנים מספר, עד שמבטאו באנגלית השתפרה במדה מספקת. וחוז' מזה נודע לאנשי מקאתי בשנות השלושים המאוחרות שהוא נוטה לקומוניזם!! במשך הזמן התחיל לשחק בסרטים (ב-"אל גולסון", למשל, שיחק את האב

¹ עדות רות נויברגר, מודפסת ומתוקנת בכתב יד, 1977 (?), עמ' 8

היהודי), נתן שעורי זמרה, ולאחר הגירושין התחיל לחיות עם אשה נוצרית.²

היה לי קשה להאמין בסיפור המוזר הזה. האם דוד של סבתא שלי היה כוכב קולנוע וקומוניסט? הוליווד הייתה רחוקה מאוד מסבתי, שחייה היו של עבודה וסבל. הייתי חייב לבדוק את זה.

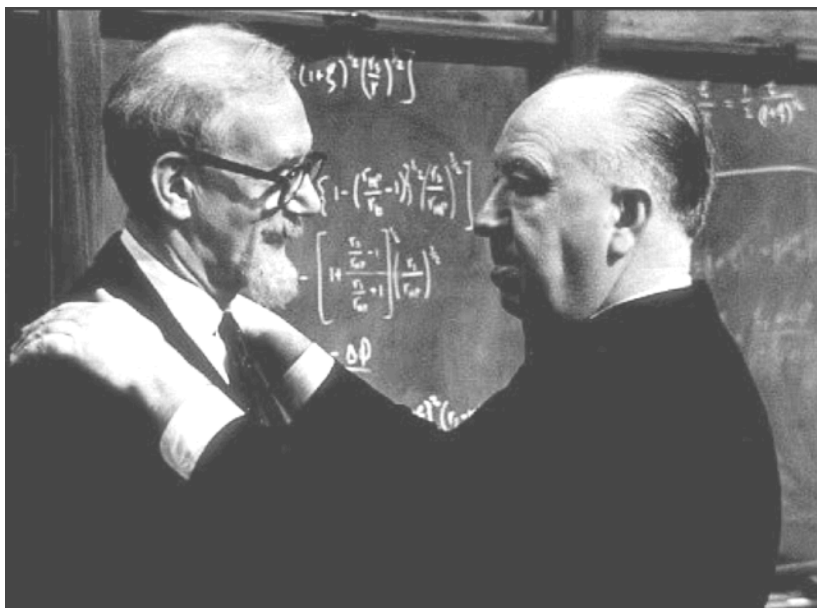
*

התחקיר הראשוני לא היה מסובך. ערך וויקיפדיה קצר ומסודר מנציח את לודוויג דונט (Ludwig Donath). הקישורים ממנו אימתו את רוב המידע שמסרה רות. היה אדם כזה והוא אכן היה שחקן מצליח. אתר IMDB מונה 82 תפקידים שגילם בסרטים ותוכניות טלוויזיה אמריקאיות, בקריירה שהחלה בגיל מאוחר ונמשכה 25 שנים. הוא לא היה כוכב וגילם כמעט רק תפקידי משנה, ועשה זאת גם בסרטים וסדרות שזכו לכבוד והערכה, כמו "גילדה" או "אזור הדמדומים" וגם בקוריוזים נשכחים. מנעד הדמויות אותן גילם נע בין גרמנים, נאצים רשעים ומהגרים יהודים לאמריקה. המבטא הגרמני הוינאי, הרך והמתנגן, כישורי השירה ויכולת ההבעה הסנטימנטלית שלו קבעו את התפקידים שאליהם לוהק.

באתר מופיע צילום שבו הוא נראה לצד אלפרד היצ'קוק, על בימת הצילום באחד מהסרטים האחרונים שבהם השתתף, "מסך קרוע" משנת 1966.³ ידיו של היצ'קוק מונחות על כתפיו של לודוויג בתנוחה אינטימית, שמבטאת הערכה וקרבה. הוא מחייך, נראה מאושר ומרוכז. דמותו בסרט היא של פרופסור לינץ, מדען מזרח גרמני, גאון אקסצנטרי, ממנו מנסה פול ניומן, כוכב הסרט, לחלץ מידע סודי. בסצנה בה צולמה התמונה מנהל פרופסור לינץ קרב מוחות עם גיבור הסרט. זה עימות אינטלקטואלי ורגשי שנערך לצד לוח הגיר. זה אחד מרגעי השיא של הסרט, ואני יכול להבין מדוע היצ'קוק הפקיד את התפקיד בידי. סצנה שהייתה יכולה להיות משעממת ומייגעת, דיאלוג סביב משוואות

² שם

³ Torn Curtain, 1966

אלפרד היצ'קוק ולודוויג דונט על בימת צילומי "המסך הקרוע", 1966

מתמטיות, הופכת בזכותו למותחת ומעניינת. אין ספק שהוא שחקן מצויין, אותו קרוב משפחה שלי, חניני, אפל ומקסים. אי אפשר לקטלג אותו באופן אוטומטי כטוב או רע. אנחנו מזדהים וסולדים ממנו בו-זמנית. הוא כלי משובח בידי הבמאי, המספר באמצעותו על המציאות האמביוולנטית של המלחמה הקרה.

באחת מהסצנות האחרות שבהן מופיע דונט, פרופסור לינץ נפגש עם המדען האמריקאי במסעדה במזרח ברלין. לכאורה זו סצנה דרמטית, אבל אז התזמורת מתחילה לנגן, והוא מזהה את השיר. דמעות נקוות בעניו כאשר הוא מצטרף למנגינה בקולו הנעים. "ואלס וינאי. האם סיפרתי לך שאחותי אמילי נדרסה על ידי חשמלית בוינה?", הוא אומר. אני, היודע שהוא מדבר על עיר הולדתו, יכול להאמין שאלה הזכרונות שלו, של השחקן, ולא של הדמות.

סבתי לא הזכירה אותו מעולם. זה מוזר, כי הוא הרי היה דוד שלה, לא קרוב רחוק, דוד ממש. ודאי שמעה את אחותה הגדולה כאשר ליוותה את שירתו בנגינת פסנתר. מדוע לא סיפרה לנו עליו? אמנם מת מספר שנים לפני שנולדתי,

אבל בכל זאת, קרוב משפחה בהוליווד! מדוע לא התגאתה בייחוס הזה? האם קינאה בו? האם התעלמה ממנו בגלל שחי עם "אשה נוצרית"? האם כעסה על כך שהוא עבר את מלחמת העולם בהוליווד בשעה שאחיו, אביה, נרצח בשואה? האם זה קשור לכך שגם מאחותה התעלמה, וגם עליה כמעט ולא שמעתי דבר?

* *

משפחת דונט, וינה, סביבות שנת 1918

בדיוקן משפחתי של משפחת דונט, שצולם מעט לאחר סוף מלחמת העולם הראשונה, לודוויג, צעיר הבנים, יושב בקדמה, בצד ימין. המצח שלו גבוה ושערו מסורק לאחור. מבטו חצוף ונוקב. ידיו שלובות. ברור שבמשפחה הזו הוא מגלם את דמות המורד. לילדי זקונים מוכשרים יש תמיד זכויות יתר. אין

אבא בתמונה. יוסף דונט, שהיגר לוינה, מת צעיר, כאשר לודוויג היה רק בן שלוש. ברטה, האלמנה, היושבת בקדמת התמונה, המשיכה לנהל את חנות הגלנטריה שהקים ברובע השני של וינה, לאופודשטאדט. זו הייתה משפחה יהודית ממעמד בינוני נמוך, אבל למרות הקשיים הכלכליים והתאלמות המוקדמת רוב ילדיה זכו בהשכלה גבוהה ושדרגו מאוד את מעמדם החברתי. שלושה מהם למדו באוניברסיטת וינה. הבכור היה ד"ר להיסטוריה שעבד כעיתונאי בעיתון המכובד "נויה פרייה פארסה". ביתה המבוגרת סיימה בהצלחה את לימודי הרפואה באוניברסיטה בתקופה בה עשו זאת רק סטודנטיות ספורות, היא לא עבדה כרופאה אבל התחתנה עם איש עשיר. בן נוסף הפך לרופא מוערך, ולימד בעצמו באוניברסיטה הוא התחתן עם בת אחיו של הסופר ארתור שניצלר.

נפתלי (ארנולד) דונט, הסבא רבא שלי, אביהן של סבתי ואחותה, עומד מאחור. תווי פניו עגלגלים, והוא נראה מובס. אין פלא. הוא היה הילד המוצלח פחות. כאשר מת אביו ארנולד היה בן שש עשרה, והתקשה בלימודיו. אמו החליטה שלא ימשיך אל הגימנסיה ושעתידו יהיה לסייע לה בהחזקת החנות. הוא שנא את זה, אבל כנראה שלא הייתה לו ברירה אמיתית.

ארנולד, אביה של סבתי, חי תחת מרות אימו האלמנה. פירות עבודתו סייעו לשאר בני המשפחה לזכות בהשכלה, אבל הוא לא זכה להערכתם.

כשבגר הפך לסוחר בלתי מוצלח, ומשפחתו חיה על גבול העוני. נולדו לו שתי בנות, סבתי ואחותה, והם גרו בדירה שכורה וצפופה קרוב לחנות המשפחתית, בה עבדה חנה, אישתו, אימה של סבתי. הוא גם היה היחיד מהאחים שנותר יהודי מאמין. האח הבכור המיר את דתו והפך קתולי, אחות אחרת הצטרפה למאמיני תורת האנתרופוסופיה והמירה לפרוטסטנטיות. עבור שאר בני המשפחה היהדות הייתה חלק קטן ולא מאוד משמעותי בהיותם התרבותית. אבל ארנולד היה פעיל ציוני מסור. זה לא עזר לו.

לאחר השתלטות גרמניה הנאצית וסיפוח אוסטריה, האנשלוס, הצליחו בני המשפחה האחרים לצאת ממנה בזמן. הם ברחו לשווייץ ודרכה לאמריקה, לבריטניה ואפילו לפינלנד. הם בנו שם חיים, והעבר הפך לזכרון רחוק. ארנולד

ואשתו, שאינה מופיעה בתמונה, גורשו לטרזיינשטאט ואחר כך לאושוויץ. הם נרצחו שם בשנת 1944.

*

וינה הייתה בירת מדע, אמנות ותרבות עולמית, והתיאטרון היה במרכז חיי העיר. שחקן היה עיסוק ומקצוע מכובד וחשוב. לודוויג למד תיאטרון באקדמיה לאומנויות הבמה של וינה, ועוד בזמן הלימודים התחתן עם שחקנית יהודיה מבוגרת ממנו. יחדיו נדדו בעקבות תפקידים בין במות באוסטריה ובגרמניה, בוינה, מינכן וברלין. הם התגרשו אחרי שנים ספורות, ללא ילדים. אחר כך התחתן שוב, עם מריה הלא יהודיה, מעט לפני שהיטלר עלה לשלטון. בשנות השלטון הנאצי התיאטרון בגרמניה נסגר בפני יהודים, כך שהם שבו לאוסטריה ולוינה.

העיר הייתה אז זירה של מאבק בין הימין לבין השמאל. לאחר מלחמת העולם הראשונה הסוציאליסטים השתלטו על עיריית וינה, ולאחר שהטילו מיסים גבוהים שהעניקו להם יכולת פעולה משמעותית הפכו את העיר לכר ניסויים לתיאוריות חברתיות ועירוניות. העיר כונתה בתקופה זו "וינה האדומה". נבנו בה מעונות פועלים שיתופיים, מערכת תחבורה ציבורית מתקדמת, מתקני רפואה ומוסדות תרבות ציבוריים. מערכת הרווחה העירונית הייתה המתקדמת בעולם, והיא חוותה תקופה של שגשוג תרבותי בלתי רגיל.⁴ אבל בשנות ה-30, בעקבות המשבר הכלכלי העולמי, המפלגה הפאשיסטית האוסטרית התחזקה, ובשנת 1934, לאחר מלחמת אזרחים קצרה, השתלטה על העיר ועל אוסטריה כולה. הפאשיזם האוסטרי כלל אמנם אלמנטים אנטישמיים, אבל זו לא הייתה ממוסדת. היהודים היו כ-10% מאוכלוסיית העיר, קהילה מבוססת ומצליחה, משולבת עמוקות בכל תחום בחיים העירוניים. הם תפסו עצמם כבני המקום,

4 מחקר משבנע ועדכני, הטוען כי לוינה בין מלחמות העולם הייתה השפעה יוצאת דופן על העולם המודרני, וכי הרעיונות שנוצרו והתפתחו בה נפצו למקומות אחרים (בין השאר בגלל ההגירה הכפויה מהעיר אחרי ההשתלטות הנאצית): Richard Cocket, *Vienna, How the City of Ideas Created the Modern World*, Yale University Press, 2023

ורובם לא יכלו לדמיין לעצמם צורת חיים אחרת. כל זה השתנה עם האנשלוס, ההשתלטות של גרמניה הנאצית על אוסטריה במרץ 1938, והסיפוח המהיר שלה אל הרייך. וינה האהובה הפכה באחת לגיהנום עבור יהודיה. כל מי שיכול ברח. לודוויג הצליח לקבל אשרת עבודה בתיאטרון סוציאליסטי בציריך שבשווייץ, ומשם עבר לארצות הברית, אליה קיבלו הוא ואשתו ויזת הגירה. הם הגיעו בספינה לניו-יורק ב-1940, כשבידיהם 1600 דולר (סכום לא קטן אבל גם לא ענק, שווה ערך לכ-80,000 דולר בימינו).⁵ הם היו פליטים מבוגרים יחסית בארץ חדשה, מהגרים שיאלצו לבנות לעצמם חיים במקום אלה שהשאירו מאחור. לשחקן בן ארבעים, בעל מבטא זר, היו לכאורה אפשרויות תעסוקה מוגבלות, אבל המלחמה העניקה ללודוויג הזדמנויות שהשביל לנצל.

⁵ כך ע"פ רשימות הכניסה לארצות הברית מאליס איילנד. רות נויברגר, אחות סבתי, טעתה בתאריך.

מותו המוזר של אדולף היטלר

בשנות ה-30 וה-40 הקולנוע ההוליוודי היה בשיא פריחתו, ושימש כפס ייצור מיומן של מוצרי בידור ואמצעי אינדוקטרינציה. הקולנוע סיפק לחברה האמריקאית, שהתמודדה עם משבר כלכלי וחברתי אדיר, סיפורים ואגדות שאפשרו לברוח מהמציאות הקשה. במקביל הסרטים קידמו והפיצו חלומות, רעיונות ומיתוסים שאפשרו להתאחד סביבם ויצרו בסיס תרבותי משותף. מלחמת העולם הובילה להתגייסות של מכונת ההפקה הזאת למאמץ הלאומי והסיפורים החדשים, על נאצים רעים שצריך להביס, דרשו שחקנים דוברי גרמנית או בעלי מבטא גרמני משכנע. זה היה הרקע לתחילת הקריירה הקולנועית של לודוויג דונט, ששיחק לפני כן כמעט רק בתיאטרון. למהגר אסור להיות בררן.

הוא היה בן ארבעים ושתיים כאשר לוהק לתפקיד פרופסור מצגר, נאצי רשע, בסדרת סרטי הפעולה "הקוד הסודי", שהופקה על ידי אולפני קולומביה. היו בסדרה 15 פרקים, שהופצו להקרנה בבתי הקולנוע הרבים שמילאו אז את כל אמריקה, בהפרשים של שבוע או שבועיים. קולנוע הייתה צורת הביטוי העממית העיקרית, וסדרות קולנועיות פיתו את הצופים להתמיד לבקר בהם. "הקוד הסודי" גוללה סיפור בלשי מתפתל על ניסיון נאצי לגניבת נוסחאות סודיות שנכשל בזכות גבורתו ועורמתו של קצין משטרה הפועל בתחפושת "הקומנדו השחור". לודוויג מופיע בסדרה תחת שם במה, לואיס דונט, כדי שלא יחשדו, חס וחלילה, שהוא גרמני "אמיתי".⁶

בנראה שהאולפן היה מרוצה מעבודתו, מאחר שהמשיך להעסיק אותו. לודוויג עבר מניו-יורק ללוס אנג'לס, והשתתף בסרטים רבים בתפקידי משנה קטנים תחת השם לואיס דונט. אולפני קולומביה היו ידועים בשימוש החוזר שעשו בתפאורות שעברו מסרט אחד למשנהו. כך, גם הוא היה מעין אמצעי הפקה,

⁶ The Secret Code, 1942

כרזת הפרסום לסרט "מותו המוזר של אדולף היטלר", 1943

שניתן להעביר מתפקיד דומה של קצין נאצי או חייל גרמני אחד לאחר. שנים ספורות אחרי ההגירה, וכבר הייתה לו עבודה ופרנסה מסודרת. כל הכבוד, דוד לודוויג!

בשנת 1943 לוהק לראשונה לתפקיד ראשי בסרט "מותו המוזר של אדולף היטלר". אולי בכדי להוסיף לדמות אמינות, נעשה שימוש בשמו המקורי ולא בשם הבימה בו השתמש עד אז, וניתן לו קרדיט כלודוויג דונט. זה סיפור בן זמנו, מעין גרסה אפלה ומעודכנת של הסרט "הדיקטטור הגדול", המתרחש באירופה הכבושה.

דונט מגלם בסרט את דמותו של פקיד, החי בוינה שבגרמניה הנאצית. הוא אדם לא פוליטי, איש משפחה מסור, האוהב את אשתו ומנסה לעשות לכולם טוב על הלב. למזלו ולצרתו, יש לו כשרון יוצא דופן לחקיינות. לאחר שהוא מחקה את היטלר בפני חברו לעבודה, סתם בשביל הצחוקים, הוא נעצר על ידי הגסטפו.

הנאצים, רשעים כפי שנאצים נוהגים להיות, מחליטים לנצל את הכשרון של הפקיד המסכן. הם מעבירים אותו ניתוח פלסטי כפוי שגורם לו לא רק להשמע אלא גם להיראות כמו היטלר. בפועל, מודבק לפניו שפם קצוץ, המספיק כדי להפוך אותו לדומה מספיק למנהיג הנאצי.

סוכני הגסטאפו מודיעים למשפחתו של הפקיד המסכן שהוצא להורג והופכים אותו לכפילו של הפיהרר. הדרך שלהם לגרום לו לשתף פעולה היא באמצעות איום על אשתו האוהבת וילדיו. הטוויסט האחרון בעלילה הוא שאותה אישה מחליטה להתנקם בשלטון שהיא חושבת שהרג את אהובה ולהתנקש בחיי היטלר. היא מצליחה במשימתה, אבל אויה, לא בפיהרר היא יורה אלא בבעלה, הכלוא בתחפושת שנכפתה עליו. שניהם מתים, אבל היטלר ניצל.

זה לא סרט טוב, אבל כנראה שהתאים לימי המלחמה. דמותו של הפקיד התמים וטוב הלב ההופך לאדולף היטלר אינה מופת של כתיבה דרמטית. הנאום הפוליטי שהוא נושא בתפקיד הפיהרר אינו אמין. אבל דונט מעורר אמפטיה במגבלות הדמות, ועושה עבודה מקצועית ככל יכולתו. אני בכל זאת מתקשה לשבוח שגילם את היטלר באותו זמן בו אחיו היה אסור בטרזיינשטאט. אבל ככה זה. אדם צריך להתפרנס, ומשחק היה כלי העבודה של לודוויג דונט. לשחקן מקצועי מותר ללבוש דמות של נאצי, ובוודאי דמות של מי שנכפה עליו לגלם נאצי. גם סרט זה, כמו כל האחרים בהם השתתף, היה חלק ממנגנון התעמולה שהעמיק את השנאה לנאצים ועודד את המשך המאבק בהם. לודוויג שירת את מדינתו החדשה ואת האולפן בנאמנות, ועד הנצחון הסופי האולפן המשיך לתת לו תפקידי נאצים רשעים.

אבל כשנגמרה המלחמה התדלדל הצורך בדמויות כאלה. לודוויג דונט, שקיבל בשנת 1945 אזרחות אמריקאית, היה צריך למצוא טייפ קאסט אחר.

*

אולפני קולומביה היו מקום העבודה הראשי של דונט. בראש החברה עמד הארי כהן, דמות מיתולוגית וידועה לשמצה. הוא היה גם הבעלים וגם מנהל ההפקות של האולפן, וזה העניק לו כוח אדיר בו השתמש ללא בושה. כולרות בני זמננו

החזן יואלסון מרים כוסית לכבוד בנו

כמו הארי ויינשטיין ודאי קיבלו ממנו השראה. כהן ניצל מינית שחקניות כנוהל מקובל תמורת העסקתן והיה בוס מתעלל וכוחני. במקביל העריך כישרון ומוטיבציה, והיה בעל חושים חדים והבנה של הצרכים והרצונות של הקהל. האולפן שניהל התמחה ביצירת סרטים מהירי הפקה וזולים, מה שאפשר לו להגיב לצרכי השוק והקהל. זה היה אולפן בינוני במונחים הוליוודיים, שניסה לפרוץ לליגה של הגדולים.

ב-1946 האולפן זכה בהצלחה הקופתית הגדולה הראשונה שלו, כשהפיק את "סיפורו של ג'ולסון" (The Jolson Story). הסרט, מחזמר על כוכב מחזות זמר, קלע לטעמו של הקהל שהיה זקוק באותה עת לבידור המערב מוזיקה, נוסטלגיה ורגשנות. לודוויג דונט מילא את אחד מתפקידי המשנה העיקריים בסרט, אביו של הגיבור, החזן יואלסון. כדי לבגר את מראהו ולתת לו חזות "יהודית" הודבק לפניו זקן מלא, מלבין.

הסרט הוא גרסה מתקתקה ומתוקנת של סיפור חייו של אל ג'ולסון, בדרן יהודי-אמריקאי שידוע בכך שכיבב בסרט "זמר הג'אז", המסמל את שלב המעבר מקולנוע אילם המבוסס על כתוביות ונגינת ליווי חיה לקולנוע בעל פסקול של דיבור ומוזיקה מוקלטים. זה סיפור טיפוס לצמרת, החוגג את האפשרויות שמעניקה אמריקה למי שיש לו כשרון ונחישות. 'סיפורו של ג'ולסון' הוא אגדה מוזיקלית, שאפשרה לקהל להתרפק על ימי העבר המתוקים, לפני המלחמה, ועל שירים מוכרים ברובם שכבר אז היו נוסטלגיים. כהן החליט שלא במנהגו לא לחסוך הפעם באמצעים והסרט לא צולם בשחור לבן אלא בשיטת טכניקולור היקרה, מה שהעניק לו מראה צבעוני ונוצץ.

הצלחתו של הסרט מוכיחה שלמרות שהחברה האמריקאית הייתה אז הרבה יותר גזענית ואנטישמית מימינו, היא יכלה להתמסר לסיפור הצלחה של יהודי. אביו של הגיבור, אותו גילם לודוויג דונט, הוא הדמות היהודית ביותר בסרט. הוא הציג בפני הצופים בסרט, שרובם לא הכירו יהודים ממשיים, דמות אב יהודי מסורתי, חביב, אוהב ובלתי מאיים, ששמח בהצלחת בנו, רוצה ומצליח להשתלב בחברה האמריקאית.

הסרט אפשר לדונט להרחיב ולשנות את התיוג שלו כשחקן. הדמות שגילם, של גבר מבוגר, אידישאי, חם ואוהב, התאימה לו, למרות שהייתה שונה לגמרי מדמויות הנבלים שאותן גילם עד אז. הוא היה בן ארבעים ושש, ולצורך התפקיד הודבק לפניו זקן שביגר אותו. המבטא הוינאי שלו השלים דיוקן של מהגר, שהגיע ממזרח אירופה אבל כעת הוא אמריקאי כמעט לגמרי, אחד משלנו. זה יהפוך להיות הטייפקאסט שילווח אותו בתפקידיו הבאים.

סיפור חייו האמיתי של אל ג'ולסון, שאותו מתיימר הסרט לתאר, היה סוג אחר ומוקדם יותר של הגירה והשתלבות יהודית בתעשיית הבידור האמריקאית.

ג'ולסון היה טיפוס בלתי נסבל, רודף כבוד ומכור לאהבת הקהל, תוצר של ילדות קשה ותעשיית בידור דורסנית וחסרת סנטימנטים שבה אין מקום לחלשים, והדרך היחידה לשרוד היא להילחם על כל הזדמנות. הוא נולד כעוזר יואלסון בעיירה בליטא של ימינו. אביו היה רב וחזן, אשר היגר לארצות הברית לפני משפחתו, כדי לבנות בסיס כלכלי ולהרוויח די כסף כדי לממן את המסע. לבסוף

הצליח למצוא משרה בבית כנסת בעיר וושינגטון ואז שלח כרטיסי נסיעה למשפחתו. אם המשפחה מתה מעט אחר כך, ויולסון הצעיר הבין שכיתום עליו לדאוג לעצמו. הוא ואחיו הגדול ממנו רק במעט גילו שבהופעות רחוב, בשירה וריקוד, הם יכולים להרוויח כסף. בגיל 14 ברח מהבית ופיתח קריירה שהתבססה על כשרונו ויכולתו התיאטרלית בעולם הבידור המתפתח. הוא נטש את השותפות עם אחיו, שינה את שמו, מעוזר לאל, ומיולסון לג'ולסון. יהדותו לא הייתה סוד אלא סתם לא רלוונטית. לקהל שפרנס אותו לא ממש היה אכפת מי מבדר אותו. ג'ולסון היה בדרן אחד מתוך רבים. הוא פיתח, אסף וליטש "נאמברים", קטעי מופע קצרים, איתם הופיע מדי ערב, לובש דמויות בהתאם לצורך.

צמיחת הערים ומעמד הפועלים בארצות הברית הביאו לשגשוגה של תעשיית הבידור. מופעים מוזיקליים המשלבים מערכונים וקטעי בידור הופיעו באולמות שנפתחו בהמוניהם. הוודוויל, המופעים המוזיקליים והקרס יצרו את תרבות הפנאי האמריקאית הפופולרית. סגנונו של ג'ולסון כזמר ובדרן היה מלודרמטי ורגשני, קליל וחפזני. ערב אחרי ערב הופיע במועדוני לילה ומופעי בידור ושכלל את יכולותיו לשלוט בקהל ולתמרן אותו. הוא אימץ כל מה שעבד, כל מה שהשיג תשואות, הפך אותו לאמריקאי, הבטיח לו פרנסה.

אחד מסגנונות המופע המקובלים באותה תקופה היה מופע המינסטרל, שכלל "בלק פייס", הופעה של אמנים לבנים בפרצוף צבוע שחור ושפתיים מודגשות. אלא היו שחורים מומצאים, מגוחכים, עליזים ורגשניים. זאת הייתה הנישה שבה השתלב. האיפור הכהה, השפתיים המודגשות והכפפות הלבנות שירתו את תווי פניו הגסים ואיפשרו הקצנה של יכולת ביטוי רגשית. מבטא המהגרים שלו, זרותו ומוצאו היהודי השתלבו ונטמעו בדמות. ג'ולסון היה אמן בצורת ההופעה הזו. היתה לו דמות קבועה לה קרא "פרד", בעל פיאת שיער קצר ומקורזל, אדם סנטימנטלי ומאושר, שרק רוצה לשמח את הקהל ולרגש אותו. בדמות זאת הופיע בתיאטרון בברודוויי במשך שנים, והפך לאחד הבדרנים המצליחים והמפורסמים באמריקה.

השירים שביצע נכתבו ברובם על ידי יהודים, מהגרים או בני מהגרים, פזמונאים מקצועיים שהתרכזו בניו יורק ויצרו שירים למכירה עבור ברודוויי ומאוחר יותר גם לתעשיית הרדיו המתפתחת. השירים דיברו על געגועים לעולם הפשוט של חיי החווה, ועל אהבה אינסופית ל"מאמי" מיתולוגית, האישה האולטימטיבית. אותה "מאמי" היא ארכיטיפ – האומנת השחורה שטיפחה את כל ילדי המשפחה והמטע בתקופת העבדות. כותבי השירים ניצלו את הארכיטיפ הזה כדי לרגש את הקהל הלבן, כי כולם הרי אוהבים את אמא.

הסרט "זמר הג'אז" (The Jazz Singer), משנת 1927, הוא עיבוד לסיפור החיים של ג'ולסון, ואל ג'ולסון המכבב בו משחק, לכאורה, את עצמו. הכישרון יוצא הדופן של הדמות הוא המניע הראשי של העלילה. השמרנות של אביו הקשוח והבלתי מתפשר, החזן הדתי שרוצה שגם בנו יהיה חזן, היא המכשול העיקרי של ג'ולסון בדרכו להגשים את יעדו ולהפוך לבדרן מפורסם.

כאשר האב מגלה שבנו מופיע בציבור הוא מסלק אותו מהבית, מסרב להכיר בכך שיש שירה בעלת ערך שאינה תפילה דתית. אבל עבור הבן, התפילה והשירה מתמזגים. הבידור הוא פולחן, והבדרן הוא כהן קודש. ברגע השיא הדרמטי, האב שוכב על ערש דווי והבן מוותר על הופעת בכורה בברודוויי, שאמורה להפוך אותו לכוכב, כדי לבוא ולשיר את תפילת "כל נדרי" ביום הכיפורים בבית הכנסת. דמותו של האב, שהתגלתה לפני הבן בראי, בזמן שמרח על פניו את האיפור השחור, מרחפת מעליו בעת שהוא מוביל את התפילה ומתמזגת בו ברגע מותו.

אבל הוויתור של ג'ולסון על ההופעה בברודוויי אינו סוף הקריירה שלו. מאחר שבקולנוע העולם מוסרי והטובים מנצחים הוא מקבל הזדמנות נוספת ומצליח לכבוש את לב הקהל. בשיר החותם את הסרט, "מאמי שלי", בן החזן שהפך לבדרן, בפנים מושחרות, מלאות הבעה עד הגזמה, עוגב על אימו היושבת בקהל, ומרגש כך את הקהל כולו. כעת, לאחר מות אביו שהגביל אותו, הוא שייך לעולם כולו, ויש לו שליחות בעלת ערך שמתבטאת בשירתו.

קהל היעד של "זמר הג'אז" לא היה יהודי. יהדותו ושמרנותו המוקצנת של האב החזן ייצגה את המסורת המדכאת והעבר המקובע והקפוא מהם חובה להשתחרר.

האב היה חייב למות כדי ולפני שבנו יגשים את ייעודו. היהדות העניקה לגיבור רקע ועומק, אבל לא הייתה חלק משמעותי מעתידו.

ליהדות ולמסורת היה תפקיד אחר לגמרי בסרט "סיפורו של ג'ולסון", שהופק כמעט 20 שנה אחר כך. דמות החזן יואלסון שגילם לודוויג דונט מייצגת מודל שונה לגמרי של אבהות, לא קשוח וקנאי אלא סנטימנטלי, מקבל ותומך. יהדותו של החזן בסרט היא מאפיין תרבותי ייחודי ומשעשע, שמעשיר את הפסיפס התרבותי האמריקאי. לכן גם אין צורך להשתחרר ממנה.

דמותו של אל ג'ולסון, בגילומו של לארי פארקס (שאימו הייתה יהודיה) בורחת מהבית בתקווה להשתלב בעסקי השעשועים, בעקבות מפגש עם אמרגן טוב לב. אבל אין בסרט עימות אמיתי בינו לבין האב, שמבין בעצמו שכשרון השירה של הבן הוא מתנת אל שהוא חייב לחלוק עם העולם. במקום להתעקש שיחזור הביתה, ולהחרד מכך שהוא שר במקלה כנסייתית בבית המחסה שבו הוא חי, החזן יואלסון מסכים להפקיד אותו בידי האמרגן שמבטיח להפוך אותו לכוכב. האב והאם עוקבים אחרי הצלחת הבן ממרחק באמצעות קריאה בעיתוני הבידור ומנהלים ביניהם שיחות משעשעות במבטא הזר והמצחיק שלהם. הם מקבלים באהבה ובחום את בת זוגו, שברור לחלוטין שאינה יהודייה. כאשר ג'ולסון נקלע למשבר שירה הגורם לו לפרוש מהופעות, אביו מזמזם שיר ישן שרקד לצליליו עם אימו, וכך משחרר אותו מקפאנו. לודוויג דונט אחראי לכך שאי אפשר שלא לאהוב את החזן יואלסון. הוא יהודי מצחיק וטוב לב, שכל אמריקאי ישמח לקבל כשכן. ההבדל בדמויות האב ב"זמר הג'אז" וב"סיפורו של ג'ולסון" מדגים את השינוי שעברה החברה האמריקאית ביחס ליהודים החיים בה.

זה סרט נטול ביקורתיות, שמטרתו לגרום לצופים להרגיש טוב. אבל הצפייה בו היום מעוררת אי נוחות, בגלל קטעי הבלק פייס המקוממים, שנראו אז כמובנים מאליהם והיום נראים ונחפשים כגועל נפש גזעני שאין כל דרך להגן עליו.

לאל ג'ולסון היו מגרעות רבות, אבל גזענות לא הייתה אחת מהם. הוא הגן על מוזיקאים שחורים שהופיעו בחברתו ותמך בשיוויון מלא עבורם. הבלק פייס היה ז'אנר קיים שהוא פעל במסגרתו. בספר היפה "יהודים בעידן הג'אז" (Jazz Age Jews) העיתונאי מייקל אלכסנדר מתאר כיצד, עבור היהודים שהשתמשו

בז'אנר הזה, מהגרים ובני מהגרים, שהיו שייכים למיעוט שמנסה להשתלב בתוך חברת הרוב, ההזדהות כשחורים העניקה אשליה של מקומיות אמריקאית.⁷ אבל הסבר זה אינו מבשיר את השרץ. הוא מראה עד כמה חולה הייתה תעשיית הבידור וכמה פגומה ולא מודעת לחוסר מוסריותה הייתה החברה האמריקאית. דונט היה בעת חלק מהתעשייה הזו. ככל שחקן, ודאי נחשף לפגמים ולצדדים האפלים שלה. לאחר הצלחת "סיפורו של ג'ולסון", וסרט ההמשך "ג'ולסון שר שוב" (Jolson Sings Again, 1949), שגם הוא היה הצלחה קופתית גדולה, ושגם בו גילם את החזן יואלסון, כבר נחשב שחקן מנוסה, מוכר ומוערך. ההגירה שלו הצליחה לכאורה באופן מרשים. למרות שנאלץ לפעמים להתפשר וקיבל תפקידים בהתאם להנחיות האולפן, לא מכר את נשמתו לשטן. הוא היה אזרח אמריקאי והקריירה שלו נראתה בטוחה. אבל העידן שאחרי מלחמת העולם הביא איתו פחדים חדשים, וכל שהשיג התגלה כבלתי בטוח.

⁷ Alexander, Michael. Jazz Age Jews, Princeton University Press (2003), p.

בלתי ניתן להעסקה

במהלך שנות ה-50 נעצרה קריירת המשחק של לודוויג דונט והותנעה מחדש רק לאחר מאמץ גדול. אבל גם במהלך זמן זה, שבו היה מובטל מעבודה, לא הפסיק להיות שחקן במהותו. במקום לפני קהל שקנה כרטיסים ערך את הופעותיו החשובות ביותר בפני עורכי דין, פוליטיקאים ואנשי עסקים. ההופעה המשמעותית ביותר שלו בשנים אלו הייתה זו שלא התרחשה: העדות הפומבית שלא נתן ל-"ועדת בית הנבחרים לפעילויות לא-אמריקאיות".

*

בספריית הקונגרס בושינגטון מופקד הארכיון הפרטי של עורך הדין ג'וזף ל. רואך ג'וניור (Joseph L. Rauh Jr.), שהיה חבר בצוות המשפטי שליווה את מדיניות הניו-דיל של הנשיא רוזוולט, שימש כמזכירם של שני שופטי בית המשפט העליון של ארצות הברית והיה מעורב במאבקים שונים על זכויות אדם ובמיוחד במאבק על שיוויון זכויות לשחורים. הוא היה אחד ממובילי הברית שנוצרה בשנות ה-60 בין הקהילה היהודית לקהילה השחורה. ב-"מצעד לווינגטון למען תעסוקה וחירות" שנערך בשנת 1963, לציון 100 שנים להצהרת סיום העבדות, שבו נאם מרטין לותר קינג, צעד רואך בשורה הראשונה, בולט בגובהו, בצעדו הבטוח, בעניבת הפרפר שלבש תמיד בפומבי. לאחר מותו בשנת 1992 העניק לו הנשיא קלינטון את מדליית החירות הנשיאותית, אות הכבוד הגבוה ביותר שיכול להיות מוענק לאזרח בארצות הברית. הוא נחשב לאחד מעורכי הדין הליברליים החשובים ביותר, ומורשתו עדיין משפיעה על מערכת המשפט האמריקאית.⁸ בתוך הארכיון הנרחב, הכולל אלפי מסמכים הנוגעים לעניינים רבי החשיבות בהם היה מעורב, יש תיקייה צנומה אחת הכוללת תכתובת בינו לבין לודוויג דונט, קרוב המשפחה שלי.

⁸ ביוגרפיה מרתקת שלו (בה לודוויג דונט אינו מוזכר): Michael E. Parrish, Citizen Rauh, an American Liberal's Life in Law and Politics, The University of Michigan Press, Ann Arbor, 2010

המצעד למען השוויון בזכויות ובתעסוקה, 1963. רואר, בעניבת פפיון, צועד בראש

למדתי על תיקייה זו ממאמר שפרסם ג'ון היינס, (John E. Haynes), היסטוריון שחקר את תנועת העבודה והמפלגה הקומוניסטית האמריקאית.⁹ היינס התייחס אליה בקוריוז ארכיוני, מקרה פרטי המצליח להציג סיפור המדגים את האופן שבו פעלו המנגנונים שמאחורי הקלעים בזמן שלהי המקארטיזם. בכדי להשיג עותק שלה נעזרתי בתחקירן להשכרה, יהודי צעיר מעיר סמוכה לווינגטון, שהקונדיטוריה שניסה להקים נכשלה וכעת הוא צריך לחלוטל לפרנסתו. אביא

⁹ John E. Haynes (1989) The Ludwig Donath file in the Joseph Rauh papers: How one actor got off the anti-Communist blacklist, Labor History, 30:3, 463-470:

Joseph L. Rauh papers, box 64, <https://lccn.loc.gov/mm87o62o41>

כאן חלקים גדולים ממנה. המכתבים הללו הם עדות מרתקת למלחמה על צדק וערכים מול מנגנון דיכוי והשתקה.

*

דונט וראוך הכירו כפי הנראה בנסיבות משפחתיות. הם היו קרובי משפחה רחוקים דרך נישואים: בן אחיו של ראוך היה נשוי לבת אחיו של לודוויג דונט. פרופ' פרדיננד (פרי) דונט, אחיו של לודוויג ודוד נוסף של סבתי, היה קרדיולוג ידוע. הוא חי בסינסינטי, אליה היגר מוינה לאחר שברח ממנה בעקבות האנשלוס. משפחת ראוך התגוררה בסינסינטי כבר עשרות שנים, והייתה מהאליטה של הקהילה היהודית בעיר. אביו של ראוך היגר לארצות הברית בצעירותו מגרמניה, כפי שמעיד שם המשפחה שפירושו בגרמנית "עשן". הוא היה תעשיין טקסטיל, יצרן חולצות. גם אימו של ראוך הייתה בת של מהגרים מגרמניה. הוריו היו גאים במוצאם ותפסו עצמם נעלים תרבותית על פני היהודים המסורתיים וחסרי התרבות שבאו ממזרח אירופה. גאוותם הגדולה הייתה בכך ששלחו את שני בניהם ללמוד בהרווארד. ג'וזף סיים את התואר הראשון שלו בהצטיינות יתרה והוסמך כעורך דין לאחר שלמד בבית הספר למשפטים של האוניברסיטה, שם היה הראשון בכיתתו.

ראוך היה גבוה וגדל גוף, טיפוס שקשה שלא להבחין בו. בהרווארד שימש כסנטר של נבחרת הכדורסל, היהודי היחיד בקבוצה. במהלך הנסיעות למשחקים חלק חדר עם השחור היחיד בקבוצה, ששימש כגארד. כאשר בעלי מלון בניו יורק סירבו לתת ל-"כושי" להתארח בו ראוך הוביל לכך שכל הקבוצה עזבה את המלון. גם כאשר הפך למשפטן לא וויתר על ערכיו. אחרי שפרש מהשירות הציבורי פתח משרד פרטי בווישינגטון שהתמחה בהגנה על זכויות אדם.

לאחר סוף מלחמת העולם השנייה ובמקביל לפרוץ המלחמה הקרה התרחב הפחד מיכולת ההשפעה ועומק החדירה של המפלגה הקומוניסטית לתוך החברה האמריקאית. סנטור ג'וזף מקארתי היה אחד ממפיצי הפחד ומובילי הקריאה לטיהור המדינה מהשפעה סובייטית עד ששמו הפך למסמל של התקופה. המקארתיזם פעל באמצעים שונים ומגוונים. בבית הנבחרים פעלה "ועדת בית הנבחרים לפעילויות לא-אמריקאיות" (House Committee on Un-)

HCUA – American Activities) שהזמינה לעדות וחקרה את מי שהאמינה שהיה שותף או מעורב בחתרנות נגד ארצות הברית. בשנת 1947 הועדה החלה להתמקד בתעשיית הבידור והקולנוע. עשרה במאים וכותבים סירבו להעיד בפני הוועדה, תוך שהם מנצלים את זכותם החוקתית לא להפליל את עצמם, הואשמו בבזיון בית המשפט ונשלחו לכלא לתקופות מאסר קצרות. בעקבות כך נוצרה בהוליווד רשימה שחורה, של מי שזוהו כקומוניסטים או נחשדו ככאלה. מי שנכללו ברשימה לא יכלו לעבוד בתעשיית הקולנוע והטלוויזיה. הדרך היחידה לטהר את שמך הייתה להופיע בפני הוועדה, להודות על מעשיך ולנקוב בשמות חברי המפלגה הנוספים שהכרת. זה היה מנגנון אכזרי של וידוי פומבי הכולל הלשנה והכאה על חטא. מי שסירב להשתתף בו נדון למות הקריירה שלו, לאבטלה ועוני. בשנת 1951 לארי פארקס, שגילם את דמותו של אל ג'ולסון בסרטים בהם שיחק גם לודוויג דונט, היה השחקן ההוליוודי הראשון שהודה בפומבי בכך שהיה חבר המפלגה הקומוניסטית. הוא התחנן בדמעות בפני הוועדה שלא יאלצו אותו להלשין על חבריו, אבל הם אילצו אותו לעשות זאת. למרות ששיתף פעולה שמו הוכנס לרשימה השחורה והקריירה שלו נקטעה. היו בימאים וכותבים שבחרו לצאת לגלות באירופה או לעבוד בסתר, תחת זהות בדויה, אבל רוב הנקראים להעיד שיתפו פעולה עם הוועדה ונקבו בשמות חבריהם כשנדרשו לכך.¹⁰

בשנת 1953 העיד בפני הוועדה לי ג'. קוב, שחקן ממוצא יהודי ניו יורקי, ונקב בשמו של לודוויג דונט, כמי שנכח בפגישות המפלגה הקומוניסטית. הקריירה של דונט נעצרה באחת. הוא בדיוק לוחק את היטלר באפוס היסטורי על פילדמרשל רומל, אבל הזכרת שמו בפני הוועדה שינתה הכל. הוא נכנס לרשימה השחורה והפך למנודה. כעת הוועדה יכלה לזמן אותו לעדות

¹⁰ Victor S. Navasky, Naming Names, Viking, New York 1980 הוא מבט מרתק על שאלות הידוי וההלשנה, הכולל ראיונות שנערכו עם מי שבחרו להלשין, וביניהם גם עם לי ג'. קוב, שהלשין על לודוויג דונט. הוא בעיקר מעורר רחמים. נראה שההחלטה הזו שינתה את מהלך חייו, שברה אותו, במובן מסויים. איני יודע כיצד אני הייתי נוהג במקומו.

ולהעמיד אותו בפני הבחירה הקשה, האם להלשין על חבריו ולנקות את עצמו או להימנע מכך, להסתכן במאסר על בזיון הקונגרס ולהשאר חסר עבודה. לודוויג חשש שעדות מול הועדה עלולה לעורר את חשד רשויות ההגירה ובכך לסכן את אזרחותו האמריקאית הטרייה. למזלו לא הייתה לו משפחה גדולה לפרנס. הוא בחר לעזוב את לוס אנג'לס, לברוח ולנטוש את הקריירה שהצליח לבנות, בתקווה שאם יתרחק מהוליווד לא יזומן לעדות, שמשוהו ישתנה ושעברו לא ירדוף אחריו. הוא חזר לניו יורק. כמו רבים מנפגעי המקארתיזם נישואיו התמוטטו והוא התגרש.

ושוב, כמו חתול בעל שבע נשמות, הצליח להתחיל בקריירה חדשה, כמורה פרטי למשחק ושירה. בדירתו שליד הסנטרל פארק אירח תלמידים רבים, ביניהם גם את הארי בלפונטה, שלקח אצלו שיעורים. בשנת 1955 התחתן שוב. הוא אמנם לא הופיע בקולנוע, אבל שיחק בהצגות שונות באוף-ברודוויי. אך החרב המשיכה להיות תלויה מעל לראשו. בשנת 1958, בזמן שבו היה מחוץ לעיר, הגיע אל הסוכן שלו בניו יורק כתב זימון לעדות עבורו מטעם ה-HCUA. מאחר שהזימון לא הוגש לו אישית דונט יכול היה לא להענות לו בינתיים, אבל הסתבר שהבחירה שממנה ניסה לחמוק, בין הלשנה לבין נידוי, הדביקה אותו. אחד מהבודדים שהצליחו להעיד מול הועדה בלי לנקוב בשמות היה הנרי מילר, המחזאי היהודי המפורסם, שהיה נשוי באותו הזמן למרלין מונרו. מי שייצג אותו וייעץ לו משפטית היה ראוך.

איני יודע כיצד נוצר הקשר הראשון בין דונט לראוך. אולי אחיו המבוגר היה אחראי לכך, אולי נפגשו באקראי באירוע משפחתי כלשהו. בכל מקרה, עורך הדין הזמין אותו לבוא לפגישה במשרדו. המכתב הבא נכתב אחריה. ראוך מציג כאן בפני דונט את אפשרויות הפעולה העומדות בפניו, שאף אחת מהן לא פשוטה או נטולת סיכונים:

7 ביולי, 1958

מר לודוויג דונט
סנטרל פארק מערב 407

לודוויג דונט היקר:

אני לא כותב כדי לחלוק עמך מילות חוכמה גדולות מאחר שאני חושש שאין לי כאלה; במקום זה אני כותב כדי לפרט את האפשרויות השונות כדי שתוכל לערוך את ההחלטות הקשות להן אתה נדרש.

ראשית לגבי מצב ההתאזרחות שלך. אם לא היית חבר במפלגה בזמן התאזרחותך ב-1945 או קרוב כל כך עד שתוכל להחשב כמקושר אליה בזמן זה, אז העובדה שהצטרפת מאוחר יותר למפלגה ב-1946 לא תשפיע על אזרחותך בשום אופן. היקשרות אינה אומרת התרועעות עם קומוניסטים, אלא איזה קשר ממשי למפלגה. מהעובדות שנתת לי, לא נראה אפשרי שניתן לומר שהיית קשור למפלגה ב-1945. למרות זאת, אם תעורר את זעמם של ועדת בית הנבחרים לפעילויות לא-אמריקאיות מאחר שתהיה מה שהם קוראים עד 'בלתי ידידותי', הם כפי הנראה ידאגו ששירות ההגירה יערוך לך חקירה מלאה. אבל, חוץ מחוסר הנעימות הכרוך בחקירה, העובדות שדיווחת לי במשרדי בשבוע שעבר בודאי לא מצביעות שתוצאה של חקירה כזו יכולה להיות תהליכי שלילת אזרחות מוצלחים.

שנית, לגבי ועדת בית הנבחרים לפעילויות לא-אמריקאיות, בעיה זו ברורה פחות. אני מבין שאינך מוכן לנקוב בשמו של אף אחד, למרות שברור שלועדה יש את כל השמות שאתה יודע. זו החלטה שעליך לקבל ואין עורך דין שיכול לעזור לך. אני יכול רק להציע שתהיה בטוח בדעתך שזו החלטתך הנכונה ולא מבוססת על כך שמישהו או משהו יכולים להשפיע על עמדתך בנושא זה.

בהנחה שלא תנקוב בשמות, האפשרויות החוקיות שלך הן כדלקמן:

- (i) להשתמש בתיקון החמישי לחוקה ולא לומר לוועדה דבר.
- (ii) להעיד כי לא היית קומוניסט בעשר השנים האחרונות ולהשתמש בתיקון החמישי בנוגע לפעילותיך לפני זמן זה ובנוגע לשמות האחרים. זה דורש טיפול קצת מחוכם, אבל הוכח כמוצלח במספר מקרים.

(iii) להעיד הכל על עצמך אבל לסרב לענות בנוגע לשמות של אחרים על בסיס חוסר שייכות והתיקון הראשון לחוקה. זה כפי הנראה (אבל לא בטוח) יוביל להאשמה בבזיון, אבל כפי הנראה (אבל לא בטוח) תזוכה בבית המשפט.

(iv) לומר לוועדה הכל על עצמך ולנסות לשכנע אותם לא להתעקש על השמות, דבר שכפי שאמרתי לך כאן במשרדי, דורש יכולות משמעותיות.

ברור שאם אתה מתכוון לעשות (i), (ii) או (iii), אין שום יתרון בלמהר לפגוש בוועדה. עדיף להשען אחורה ולהתפלל שהזימון אותו ניסו להגיש לך ילך לאיבוד בסל הניירות של מישהו. אם הזימון מוגש, אתה יכול להחליט על אפשרויות (i), (ii) או (iii) בזמן זה ואני אהיה זמין לעזור לך להגיע להחלטה. אם, למרות זאת, אתה רוצה לאחוז בשור בקרניו עכשיו ולסיים את העניין בדרך זו או אחרת, אז הברירה היחידה שלך היא אפשרות (iv), עד כמה שזה קשה ובלתי סביר. אני מניח שעליך לשקול את חוסר הנעימות של מצבך הנוכחי (רשימה שחורה, קשיים כלכליים, הפחד מקבלת זימון) כנגד סיכויי ההצלחה בשכנוע ועדת בית הנבחרים לשמוע אותך בלי שיתעקשו על שמות.

כל מה שאני יכול לומר על החלק הראשון של המשוואה הוא שאני די בספק שהטיפוסים האלה שוכחים מאנשים ושאיני מניח שהזימון יופיע באחד מהימים. באשר לחלק המשוואה השני, איני אופטימי מאוד, אבל האם סיכויי ההצלחה הם 50-50 או 20-80 או כלשהם, איני יכול לנבא. ניתן לומר שזה הימור לא לעשות כלום ולחכות שהוועדה תפעל, וזה גם הימור להחליט לנוע באופן פרואקטיבי. יש אנשים שמהמרים מכוח האינרציה; אחרים מפעולה יזומה. אתה תצטרך לקבל החלטה משלך בעניין זה.

אם תחליט על אפשרות (iv), הבחירה נראית לי בין ללכת ולנהל שיחה מלב אל לב עם ג'ורג' סוקולסקי או אדם אחר שנמצא ביחסים טובים עם הוועדה או לנסות לעבוד דרך חבר הקונגרס דויל כדי לקבל שימוע ידידותי. אם אתה מחליט על האפשרות הראשונה, אני מציע שתתפוס את השור בקרניו ותלך לראות את

סוקולסקי. אם אתה מחליט על האחרונה, בוא לכאן
בשבוע הבא, ונלך לראות את דויל.
ראיתי את כל הקרובים שלך בסינסינטי חוץ מאת אחיך
שהיה חולה בערב החתונה. זה היה טקס יפהפה וטרודי
היתה שושבינה יפהפיה.
ברכות חמות.
שלך בכנות,
ג'וזף ל. ראוך, ג'וניור

ראוך מרגיע את דונט באשר לשאלת אזרחותו האמריקאית. היא אינה בסכנה. כל
מה שקרה לפני שנת 1945 אינו רלוונטי עבור וועדת החקירה. שאלת ההלשנה
מקבלת כאן עוד מימד. לדונט אין שמות חדשים לחשוף בפני הוועדה. שמות כל
האנשים שהכיר כבר ננקבו בפניה על ידי עדים קודמים, ולדונט אין כל מידע
חדש להוסיף לה בעדותו. האם חוסר הרצון לשתף פעולה באופן מלא עם הוועדה
שווה את "חוסר הנעימות", את האבטלה הכפויה והקשיים הכלכליים שהיא
מביאה, את חוסר היציבות ותחושת הקרקע הבלתי בטוחה, את הפחד המתמיד
מהוקעה? אני חושב שראוך כבר יודע מה בחירתו של דונט, ומנסה לשכנע אותו
להבין את משמעויותיה. בפסקה האחרונה של המכתב הוא חוזר אל התחום
המשפחתי והאישי. הוא מזכיר לדונט: אתה לא לבד.

דונט מבין. הוא מגיע למשרדו של ראוך ונושא בפניו הצהרה חתומה, טיוטה של
העדות אותה יתן בפני הוועדה אם יופיע בפניה, מונולוג, וידוי אישי והכאה על
חטא שאינו כולל שמות של אנשים אחרים.

אני נוטה להאמין לוידוי שלו. אני חושב שהסיפור שהוא מגולל כאן, על
אידיאליזם ועל אכזבה, הוא אמיתי. והוא גם אומר מה שהוועדה רוצה לשמוע,
ומקבל ללא כל ערעור את הדימוי השטני של המפלגה הקומוניסטית
האמריקאית. החרטה המוגזמת שלו היא תיאטרלית, במיוחד נוכח הפרטים
הטריטוריאליים שאותם הוא מתאר, אבל לא מבוססת על שקר.

הייתי קומוניסט משנת 1946 עד בערך 1948-49. כל אדם אחראי בוודאי ישאל את עצמו, "מה היו הסיבות לצעד כזה? מה גרם לי לעשות זאת?" אני מוצא זאת קשה ביותר – כמעט בלתי אפשרי – להגיע לתשובה מוחלטת במאה אחוז לשאלה כזו. מה שקרה טמון כל כך הרבה שנים אחורה בזכרוני וזו עובדה טבעית שאדם מנסה בהגנה עצמית לוותר לעצמו ולמצוא תירוצים לדברים שאינם ניתנים לתירוץ. אני מנסה לא ליפול למלכודת זו. אני מנסה לתת לך, ולעצמי, תמונה בלתי מרוטשת ואמיתית של המצב. לא ארשה לעצמי ליפות דברים ולומר לך, "הייתי תמים. לא ידעתי מה עשיתי. פיתו אותי לעשות מה שעשיתי". זו לא תהיה האמת. מה שעשיתי עשיתי בעיניים פקוחות וידעתי מה אני עושה. לפחות כך חשתי בזמן ההוא. העובדה שאחר כך למדתי, אני יכול לומר, בדרך הקשה, שטעיתי, וכמה גדולה הייתה טעותי, לא משנה את תמונת המצב בהתחלה. בבחינת הזמן סביב שנת 1946 סיבות אינטלקטואליות רבות צצות בדעתי, אבל הסיבות העיקריות היו כנראה רגשיות.

המלחמה נגמרה, פצצת האטום הושלכה, מיליוני אנשים נהרגו והעולם היה במצב רע. הרגשתי את פגיעת כל הדברים הללו בכוח רב. רוסיה, המדינה הקומוניסטית, הייתה בעלת בריתנו והיה נראה שלקומוניזם יש את התשובה הנכונה כדי להמנע מכל זה בעתיד. זה מה שהם אמרו ואני האמנתי בזה בזמן ההוא. לא אז ולא בשום זמן שבא אחר כך לא הייתה לי תחושה שאני עושה משהו רע. המפלגה הקומוניסטית הייתה חוקית וכאזרח אמריקאי זו הייתה זכותי המלאה לאמץ את עקרונותיה. בוודאי שלא עלה בדעתי שאני עושה משהו שיכול לגרום נזק לארצנו.

אני משער שגם סקרנות היתה חלק מהעניין. השתתפתי בפגישות, לא באופן סדיר, אבל מעת לעת. אני חושש שהדיווח שלי על פעילות במסגרת המפלגה לא יהיה מאוד דרמטי, מאחר שלמיטב זכרוני, לא אירע כל דבר דרמטי לו הייתי עד.

המפלגה חילקה את פעולתה לקבוצות מקצועיות קטנות. הפגישות היו בנויות מדיונים ועוד דיונים. הבעיות עליהן דנו היו בעיקר מאורעות עכשוויים, המאבק להכרה ולבחירות בתוך גילדת שחקני הקולנוע והמאבק

לתעסוקה שווה ומספיקה לכושים בתעשיית הסרטים.
בזמן כלשהו היה דיון רב על השביתה בהוליווד
ותפקיד השחקנים בה. למרות שהשחקנים לא היו
מעורבים בה באופן ישיר, היינו אמורים לנקוט עמדה
ובגלל שגילדת שחקני הקולנוע הייתה האיגוד המקצועי
המשפיע ביותר בהוליווד לעמדה זו הייתה חשיבות
רבה.

מעולם לא פגשתי, למיטב ידיעתי, אף אחד מבעלי הכוח
(הביג שוטס) במפלגה. ההוראות הועברו אלינו. הדרך
בה זה נעשה החלה להטריד אותי די מהר.

לדוגמה, כאשר התנהל דיון, הבחנתי שהתוצאה שלו כבר
הוחלטה זמן רב מראש. בתהליך דמוקרטי, כך נראה לי,
לא ניתן ולא צריך לדעת מראש לאן יוביל דיון כזה -
אם כולם אומרים באופן חופשי מה שיש להם לומר. זה
בהחלט לא היה המצב במפלגה. לא היה לי שום ספק
שניתנה הוראה באשר למה תהיה התוצאה של דיון כזה.
זה היה תהליך לא דמוקרטי באופן מובהק אשר דחה
אותי מאוד. זו גם הייתה סתירה גמורה למה שהאמנתי
בו בהתחלה, שהמפלגה לוחמת עבור דמוקרטיה אמיתית.
לוקח זמן מה עד שאדם מכיר במה שהוא מהסס לקבל.
איש לא אוהב להודות בתבוסה. לבסוף ראיתי שהמפלגה
הקומוניסטית רק העלתה מס שפתים לדמוקרטיה
ושהתהליכים בה היו למעשה דיקטטוריים. תמיד קידשתי
חופש דמוקרטי אישי לכל ולכן התאכזבתי עמוקות
בעקבות כך.

בהדרגה הפכתי לפחות ופחות מעוניין בפגישות ומה
שהיה להן להציע ולבסוף הפסקתי ללכת אליהן כלל.

אני חייב לומר שבמשך כל הזמן בו הייתי קשור
למפלגה מעולם לא שמעתי מילה חתרנית, ושמעולם לא
הייתי עד למעשה חתרני. אם זה היה קורה בוודאי
שהייתי מדווח על כך לרשויות המתאימות מיד.

חוץ מהדיונים, הפעילות הממשית שלי כללה שני דברים
שהייתי רוצה להזכיר בפניך. פעם אחת כתבתי מאמר
לעיתון המפלגה אודות "תיאטרון עובדים לאומי",
וב"כינוס על שליטה במחשבה" במלון בוורלי הילס
נאמתי בנושא "השחקן תחת הפאשיזם". אני מגיש את
המאמר ועותק של הנאום לך.

שכחתי להזכיר קודם שנושא דיון חשוב נוסף במהלך
הפגישות היה השאלה של סרטים אנטי-רוסיים

ואנטי-קומוניסטיים. באופן טבעי היינו אמורים להתרחק מהם ולסרב לעבוד בסרטים כאלו. הרעיון היה שחקן, באופן כלשהו, מזדהה עם המחזה או הסרט בו הוא מופיע ושבעזרת כשרונו הוא עוזר להציג את הרעיונות של סרטים שבהם הוא משתתף – תפישה איתה אני מסכים. אני חייב להודות שגם אני סרבתי לתסריטים רבים בגלל סיפור אנטי קומוניסטי או אנטי רוסי.

אבל מאוחר יותר, כאשר השתנתה גישתי, אני חושב שזה היה בשנת 1953 כאשר שיחקתי בדמות הראשית בסרט טלוויזיה כזה. הסרט והתפקיד מדברים בעד עצמם. הלוואי שיכולתי להגיש לך את הסרט. שם הסרט – למיטב זכרוני – היה "אל מחוץ לחושך" והחברה שעשתה אותו הייתה ריווי הפקות בהוליווד.¹¹ לא הייתי זקוק למאורעות הנוראים בהונגריה ולחשיפה של משטר סטאלין בנאום חרושצ'וב כדי שיעירו אותי. הרבה לפני שהתפרסמו עיני נפקחו ופניתי הרחק מהקומוניזם. מאורעות אלו היו רק אישור עבורי, לא הפתעה, נוראים ככל שהיו. לצערי איני יכול לבטל את הטעויות שעשיתי, אבל אני יכול להצטער עליהן.

איזו הופעה יכול היה לודוויג דונט לתת בפני הוועדה, אם רק הייתה מזמינה אותו לעדות! אמנם ללא הרבה תוכן, אבל מלאה ברגש ומעוררת הזדהות. דונט מציג את עצמו כקורבן של המפלגה, שהשכיל והתפכח עוד לפני שהדבר נכפה עליו, מכוח הכרתו הפנימית. חוסר הצדק של רדיפתו נראה משכנע מאוד.

ראוץ ממשך לסייע לדונט. הוא מנצל את הקשרים שלו בווישינגטון ויוצר קשר עם חבר קונגרס שחבר בוועדה, ושניהם, ראוץ ודונט, נפגשים איתו. כנראה שהוא משתכנע, וממליץ לפנות בכתב ליו"ר הוועדה ולבקש שימוע "חיובי".

ראוץ משתמש בהצהרתו של דונט כחומר גלם במכתב שהוא שולח בשמו. הוא משנה אותה במעט ומוסיף פרטים ששמע מדונט בהתאם לנסיונו והבנתו.

¹¹ Revue Productions הייתה חברת הפקת טלוויזיה שהפכה מאוחר יותר לאולפני

לכאורה הוא מנסה לשכנע את יו"ר הועדה בכך שעדותו של דונט יכולה להיות חשובה ומעניינת, ובפועל מציג אליבי, מדגיש כמה העניין הציבורי בו מוגבל, ושאינו מחדש בעדותו שום פרט משמעותי. כך, הבקשה לשימוע היא למעשה בקשה לחנינה. את חלקה החריג של הבקשה, להמנע משיתוף פעולה מלא עם הועדה ולא לנקוב בשמות חברי המפלגה אותם הכיר, ראון מצניע, למרות שברור, גם לכותב וגם לנמען, שזה לב העניין.

28 ביולי, 1958

כבוד פרנסס א. וולטר, יושב ראש
הועדה לפעילויות לא-אמריקאיות
בית הנבחרים של ארצות הברית
וושिंगטון 25, די. סי.

יושב הראש וולטר היקר:

אני כותב לך בהצעתו של חבר הקונגרס קלייד דויל, שהזכיר את העניין הזה בפניך בשבוע שעבר, כדי לבקש שימוע בפני הועדה שלך למר לודוויג דונט.

מר דונט הוא שחקן. הוא שיחק את אביו של ג'ולסון ב"סיפורו של ג'ולסון" וב"ג'ולסון שר שוב"; פרופסור מולר ב"התקפת נגד" עם פול מיני; אלפרדו ב"קרוסו הגדול"; והיטלר ב"מותו המוזר של אדולף היטלר". כרגע הוא מלמד אחרים לשחק בעיר ניו יורק, אבל שאיפתו הגדולה היא לחזור למקצועו כשחקן.

מר דונט זוהה כקומוניסט על ידי מר לי קוב בעדות לפני ועדתך ב-1952 או 53. מר דונט מבין מהסוכן שלו שהתכוונתם לקרוא לו בשימועים שערכתם לאחרונה בעיר ניו יורק; הוא היה מחוץ לעיר בזמן הזה ולא הוגש לו מעולם כל זימון. הוא מוכן לבוא ולהעיד ללא זימון בשימוע סגור או פומבי, כפי שתמצא לנכון, ומבקש לנקות את שמו בעיני הועדה והציבור.

מר דונט מוכן לשתף פעולה עם הועדה ולהעיד על כל פרטי פעילותו במפלגה בשנים 1946 עד 49-1948. הוא רק מבקש שלא ידרש לנקוב בשמות אחרים שעשו את אותה הטעות הטראגית שהוא עשה.

מר דונט מאמין שהוא יכול להועיל לוועדה. ראשית, הוא תהה וניתח גם את הסיבות האישיות האינטלקטואליות והרגשיות למה שהוא כעת מכיר שהיה טעות נוראית. בנוסף, הוא מוכן לקשר בין הדיונים שהתנהלו במפגשי השחקנים הקומוניסטים בהם השתתף – דיונים על הבעיות באיגוד שחקני המסך; על השגת זכויות העסקה שוות והוגנות לכושים בתעשיית הקולנוע; על השביתה בהוליווד עם הקרבות בבית המשפט בין איחוד איגודי האולפנים ובין הברית הבינלאומית של עובדי הבמה והתיאטרון; ועל דרכים ואמצעים להרחיק שחקנים מלעבוד בסרטים אנטי-רוסים ואנטי-קומוניסטים. בנוסף לכך, הועדה יכולה למצוא עניין בשני דברים שכתב מר דונט במהלך תקופה זו ובזמן ההתעוררות וההכרה שעבר – הכרה שאז לא היתה לו – כיצד היטה את כתיבתו בהתאם לקו של המפלגה.

מר דונט הצטרף למפלגה ב-1946, אם זה בכלל יכול להקרא הצטרפות. הוא לא קיבל כרטיס חבר קומוניסטי ולא היה תהליך הרשמה רשמי. מה שארע היה שהוא נכח בפגישה של שחקנים קומוניסטים באחד מבתיים ואז המשיך מזמן לזמן, למרות שבאופן לא סדיר, להשתתף בפגישות אלה עד 1948 או 1949. הוא שילם כמה דולרים כמיסי חבר בפגישות שונות ועל סמך זה מניח כי היה חבר בשנים שבין 1946 עד 1948-1949 בלי כל הרשמה רשמית. קשה לדייק לגבי תאריך עזיבתו את מערכת היחסים הבלתי מחייבת הזו; אבל, ככל שהזמן עבר, הוא הפך למנוכר יותר מהקבוצה ומתישהו ב-48 או 49 הפסיק ללכת לפגישות.

כנראה שהדברים שהרחיקו את מר דונט מהמפלגה היו ההכרה שתוצאות כל דיון נקבעו זמן רב לפני התנהלותו והבנתו הגוברת שהמפלגה לא הייתה קבוצה דמוקרטית אלא פשוט זרוע של כוח דיקטטורי. אין צורך לומר שמר דונט מוכן להעיד על האנטי-קומוניזם הנוכחי שלו, שהחל הרבה לפני שהמאורעות הנוראים בהונגריה והחשיפה על אודות המשטר של סטאלין בנאומו המפורסם של חרושצ'וב. הועדה אולי גם תתעניין בכך שמר דונט שיחק בתפקיד הראשי בסרט אנטי-קומוניסטי מובהק שנעשה לטלוויזיה בסביבות 1953; התפקיד שלו, כמנהיג האינטלקטואלי של קבוצת בורחים סובייטיים, נועד להבהיר את האופי

הדיקטטורי והדכאני של החיים בתוך ברית המועצות.
 אם הועדה מעוניינת בכך, ננסה לשאול סרט זה
 ולהראות אותו לוועדה (זה יקח בערך 25 דקות).
 אני מאמין שהועדה תמצא במר דונט מקרה בוחן מעניין
 של אדם שפעם קיבל את הדוקטרינה הקומוניסטית
 כפשוטה, אבל שהצליח להמלט ממנה באמצעות משאביו
 האינטלקטואליים האישיים ולהפוך לאזרח דמוקרטי
 המסוגל להשתמש בכשרונותיו כדי לפנות נגד אותה
 דוקטרינה ממש.
 מר דונט חי בעיר ניו יורק, אבל יכול להיות זמין
 לשימוע בהתראה של עשרים וארבע שעות שתנתן לי.
 אנו שנינו מלאי הערכה להצעתך לחבר הקונגרס דויל
 לשקול את תוכן מכתב זה.
 שלך בכנות,
 ג'וזף ל. ראוך, ג'וניור

העתיקים :

חבר הקונגרס קלייד דויל
 מר לודוויג דונט

דונט לא היה מעולם כוכב קולנוע. הקריירה שלו לא הייתה ארוכה דיה כדי
 שיהיה מוכר מאוד. עדות שלו בפני וועדת הקונגרס לא הייתה מעוררת כל עניין
 ציבורי והייתה מציגה אותו כקורבן ואת הוועדה כרודפת אחרי אדם שלא עשה
 רע. יו"ר הוועדה מבין זאת ולכן בוחר לוותר על העדות. למרות שאינו יכול
 להרשות לעצמו לציין זאת מפורשות המכתב שהוא כותב כתשובה לפנייתו של
 ראוך הוא ברור למדי: דונט יכול לבוא להעיד אם הוא ממש רוצה, אבל הוועדה
 לא תיזום פנייה אליו. כך, שאלת ההלשנה הופכת ללא רלוונטית, ומאחר ולא
 תהיה עדות הוועדה לא מוותרת על זכותה התיאורטית לשאול כל שאלה שתרכזה.

הקונגרס של ארצות הברית
 בית הנבחרים
 הועדה לפעילויות לא-אמריקאיות
 וושינגטון

מר ג'וזף ל. ראוך, ג'וניור,
ראוך ולוי
רחוב קיי 1631, צ. מ.
ושינגטון 6, די. סי.

מר ראוך היקר,
בידי את מכתבך מה 28 ביולי, 1958 שבו אתה מצהיר
כי מר לודוויג דונט מוכן לבוא ולהעיד לפני הועדה
אבל עם הסתייגויות מסויימות באשר לתחומי החקירה.
הכלל הקובע של ועדה זו היא שלכל אדם שזוהה כחבר
במפלגה הקומוניסטית במהלך שימועי הועדה, תנתן
ההזדמנות להופיע בפני הועדה אם הוא רוצה בכך,
למטרה של הסבר או הכחשה של כל עדות הנוגעת אליו
במישרין.
למרות זאת, הועדה לא תגביל עצמה מלחקור כל עד על
כל נושא רלוונטי לנושא שתחת חקירה.
אם מר דונט מבקש להופיע בפני הועדה במשך הדיונים
הפומביים הבאים שלה שמתוכננים בניוארק, ניו ג'רסי
בתחילת ספטמבר, אני מציע שתיצור קשר עם ריצ'ארד
ארנס, מתאם הצוות, שיארגן זמן להופעתו.

שלך בכנות,
פרנסיס א. וולטר
יושב ראש

זאת הצלחה מסחררת. דונט כבר לא יזומן לעדות, כבר לא יתבקש למסור שמות.
החרב המתהפכת מעל ראשו הוסרה.

אבל זו אינה גאולה מושלמת. מאחר שלא עבר תהליך טיהור פומבי שמו של
דונט המשיך להופיע ברשימה השחורה. הוא נותר מנודה ואולפני הקולנוע
והטלוויזיה וחברות ההפקה נמנעו מלהעסיק אותו.

הדבר היה מתסכל במיוחד מכיוון שהייתה לא מעט עבודה לשחקנים מוכשרים כמוהו. בשנים הללו הטלוויזיה מתחילה לתפוס מקום חשוב יותר ויותר בתרבות הפנאי האמריקאית. ניו יורק, עיר מגוריו הנוכחית של דונט, הפכה למרכז הפקה טלוויזיוני משגשג. הטלוויזיה עדיין גישה את דרכה וחלק גדול מהתוכן שהופק היה מחזות מצולמים או דרמות שמצולמות באולפן. היו תפקידים שהתאימו לשחקנים מבוגרים בעלי יכולת הבעה, כשרון שירה ומבטא זר ועדיין. אבל דונט לא יכול היה להשתתף בחגיגה. כשלושה חודשים אחרי שהתבהרה עמדת הוועדה, שנייה לפני שהוא עושה צעד פזיז, שולח דונט לראון מכתב החושף את התסכול הגדול שהוא חש:

4 בנובמבר, 1958.

ג'ו היקר,

אני מצרף כאן גזיר מעיתון ניו יורק פוסט של שבת שעברה. אני חושב שזה די טוב ולעניין, במיוחד בזמן זה של כעס ציבורי על "חוסר החופש התרבותי ברוסיה".

אני מצרף גם מכתב שאני מתכוון לשלוח לד"ר סטנטון. הייתה לי פגישה עם צוות הפקה חשוב אתמול. אני יודע שכוונתם טובה והם ידידותיים כלפי. הם רוצים להעסיק אותי, אבל נאמר לי שבינתיים ידיהם כבולות. יעצו לי לכתוב למר סטנטון כדי לטהר את שמי עם הרשת. שמעתי שבכמה מקרים זה עבד, ושהרשת הסתפקה בהצהרת נאמנות, בלי להתייעץ עם הוועדה הלא-אמריקנית. אני חושב שמכיוון שאין לי כלום להפסיד אני יכול לנסות מה שרק אפשרי עבורי. נזכרתי שאמרת לי פעם שאתה מכיר את מר סטנטון. או אולי אני טועה? אני מקווה שזו לא טרחה. דע רק שאני קצת נואש. האם תרצה לנסות להשיג לי ראיון עם ד"ר סטנטון? איני בטוח שבכח מכתבי לבדו אוכל לפגוש בו ואז סיכויי הצלחתי בעניין זה פוחתים מאוד.

תודה רבה לך וברכות חמות

לודוויג

נ.ב. לא אשלח את המכתב עד שאשמע ממך.

פרנק סטנטון, שאליו מתייחס דונט באופן אובססיבי כל כך ושאליו הוא רוצה לפנות, היה נשיא CBS, תאגיד הפקה ענקי שעסק במוזיקה, שידורי רדיו וטלוויזיה. לחברה הייתה השפעה אדירה על תרבות הפנאי האמריקאית, שהתעצמה במקביל לגידול באמצעי השידור וההפצה ההמוניים. סטנטון היה ד"ר לפסיכולוגיה, והדימוי הציבורי שלו היה של אדם מוסרי ורחב אופקים. הוא ניהל את הרשת ביד רמה. בכדי להגן על החברה מביקורת אפשרית וכדי לבטא נאמנות בלתי מתפשרת לערכים האמריקאיים, ייסד סטנטון ב-CBS מנגנון סינון עובדים על בסיס רקע אידיאולוגי. עובדים נשאלו על הזדהותם הפוליטית, ועל השתייכותם, בהווה או בעבר, לארגונים פוליטיים אסורים. נערכה להם חקירת רקע והם נדרשו לחתום על הצהרות נאמנות למדינה. מנגנון זה, שהחברה לא הצהירה עליו באופן רשמי, לא היה קשור לרשימה השחורה אלא נוסף אליה. הרי המכתב שדונט התכוון לשלוח:

4 בנובמבר, 1958

ד"ר פרנק סטנטון

נשיא C.B.S.

שדרות מדיסון 485

ניו יורק, נ. י.

ד"ר סטנטון היקר,

יש לי סיבה להאמין שאני ברשימה שחורה שמונעת ממני מלעבוד ברשת שלך. זה מונח כמו עול על כתפי.

מאחר שאני מאמין שמצב זה לא קיבל את אישורך ושאינו תואם את מדיניותך אני מפנה את השורות האלה אליך.

הייתי מעריך זאת מאוד אם יכולתי לפגוש אותך ואם תתן לי הזדמנות לטהר את שמי. אני מרגיש בטוח לגמרי שאם אוכל לדבר אתך אוכל לשכנע אותך בחוסר הצדק של מניעת העסקתי ב-C.B.S.

בכבוד מלא שלך,

המכתב לא חתום ולא נשלח, כמובן. ראוך מטלפן מייד לדונט ומניא אותו מכוונתו. התמימות של דונט נוגעת ללב, המניעים שלו ברורים וכוונתו טובה, אבל ברור שמשלוח מכתב זה יכול היה רק להזיק לו. ככה לא עושים את זה. שליחת מכתב כזה היא הצהרה דרמטית ולא צעד מעשי. פנייה נואשת של אדם שנעשה לו חוסר צדק לקודקוד הפירמידה, קבלת הזדמנות להופיע בפניו ושכנוע שלו יכולים להיות בסיס לעלילה של סרט, אבל העולם האמיתי לא עובד ככה. למזלו של דונט, ראוך היה מוכן להפעיל את קשריו כדי לעזור לבן משפחתו שלא כל כך מבין איך מתנהלים דברים באמריקה. הוא הכיר את אחד מסגני הנשיא של CBS, שלמד מספר שנים מתחתיו בהרווארד. אבל לפני שיפנה אליו היה זקוק לעוד מידע קונקרטי.

ואולי לזה התכוון דונט? למצוא דרך לשכנע את ראוך להמשיך ולסייע לו? יכול להיות, אבל אני מעדיף להיות סלחן כלפי קרוב משפחתי. אני מאמין שהוא אדם טוב ולא מניפוליטיבי. במכתב הבא דונט מעביר לראוך את המידע שביקש, מתאר לו את החוויה שלו כשחקן ששמו מופיע ברשימה השחורה, את המלכודת שממנה אין לכאורה מפלט. כך פועל, מאחורי הקלעים, מנגנון של אפליה ומניעת תעסוקה. טון המכתב הזה שונה מהתכתבותם הקודמת. נראה שדונט חש נוח יותר עם ראוך, ושהתפתח ביניהם קשר אישי שחורג מייעוץ משפטי בין קרובי משפחה רחוקים.

10 בנובמבר, 1958

ג'ו היקר,

תודה רבה לך על מכתבך.

הליהוק לתוכניות טלוויזיה הוא בדרך כלל עניין שמתבצע בין משרד הליהוק או המפיק והסוכן. השחקן באופן אישי לא נכנס לזה – למרות שזה נוגע אליו. במקרים מסויימים הוא נקרא לראיון כדי לפגוש את הבמאי. המשא ומתן על החוזה הוא תמיד עם הסוכן.

מסיבות ברורות המפיק וגם המלהק ימנעו לומר את האמת במילים גלויות, כלומר שהרשימה השחורה מונעת מהם מלהשתמש בשחקן שנמצא בה.

אתן דוגמא של איך זה עובד שצצה בדעתי, אבל היה בטוח שזו רק אחת מתוך רבות ושהיא דומה לכל האחרות.

נקראתי לראיון עבור "במה 3" ב.C.B.S. הייתי אמור לשחק בתפקיד הראשי של ג'וזף קונארד בהצגה דרמאטית של חיו. הפגישה עם הבמאי והמפיק הייתה תענוג. הם היו "שמחים" לקחת אותי לתפקיד, כך אמרו. אפילו דיברנו על זמן אפשרי לחזרות. כמה שעות מאוחר יותר הסוכן שלי קיבל שיחה שאמרה; "נשמח לקחת אותך, אבל לרוע המזל איננו יכולים להשתמש בך". זה היה אחד ממקרים דומים רבים. לעתים קרובות הם משתמשים במילים; "הוא בלתי ניתן להעסקה".

אף אחד לא יחשוף את עצמו ויאמר יותר - וכל המעורבים מבינים מה הכוונה. זה ברור שיש רק סיבה פוליטית אחת להיות "בלתי ניתן להעסקה".

בשנים עברו עבדתי מספר פעמים רב ב-CBS בהוליווד ובניו יורק.

לדוגמא ככוכב במחזה של בן הכט "ההוסאר הורוד" בתיאטרון ווסטינגהאוס. אבל כפי שאמרתי זו רק אחת מתוך רבות כמות ("המופע של לקס", וכו' וכו') ואז לפתע זה נגמר והפכתי "בלתי ניתן להעסקה".

זהו כל המידע שאני יכול לתת לך. כפי שאמרתי לך בטלפון, האנשים האלה לעולם לא יגידו מילה שתסגיר אותם ותשאיר אותם חשופים לתביעה משפטית. זה אחד מהעניינים המושקטים האלו. כולם יודעים על כך - אבל באופן פומבי קיומו מוכחש.

אני מודה נורא לך על כך שאתה רוצה לדבר עם מר סאלנט. אני מקווה שאוכל לפגוש אותו ולטהר את עצמי. זה יהיה דבר מתוק להיות "ניתן להעסקה" שוב.

ברכות חמות ותודה

שלך בכבוד מלא

לודוויג

נוגע ללב, לא? על המכתב המופיע בתיק המסמכים שבספריית הקונגרס מופיע סימון בכתב יד של הפסקה אותה העתיק ראוך במלואה למכתב ששלח לאדם אליו פנה ב-CBS, שהיה חבר וותיק מימי לימודיו בהארוורד. הוא מספר שוב את כל הסיפור, אבל בצורה המותאמת לנמען. הוא מעתיק פסקאות שלמות מהמכתב ששלח ליו"ר וועדת בית הנבחרים, אבל ההקשר שלהם שונה. מול סאלנט, אדם מוסרי וליברלי, הוא אינו צריך להדגיש את הטעות שעשה דונט בכך שהצטרף למפלגה הקומוניסטית, והוא מתמקד בעוול שנגרם לו בעקבות כך. הוא מאמץ מולו עמדה של כנות מוחלטת ולכן גם מזכיר במכתב את קרבתם המשפחתית. הוא מציע לסאלנט להצטרף, כמוהו, אל הצד המוסרי הנכון והטוב ולעזור לפתור את התסבוכת. בהמשך לכך הוא מתווה דרך פעולה אפשרית, מתוך מודעות לאופן פעולת המנגנונים הפנימיים ב-CBS. לסיכום, הוא מזכיר שוב את הקרבה ביניהם ומגדיר את פנייתו כבקשה אישית, שלה גם יהיה חייב הכרת תודה אישית. אבל למרות היות המכתב אישי, גם דונט ממוען אליו.

14 בנובמבר, 1958

מר ריצ'ארד ס. סאלנט, סגן נשיא
מערכת השידור קולומביה
שדרות מדיסון 485
ניו יורק, ניו יורק

דיק היקר:

אני מסתמך גם על ידידותינו וגם על הרגישות הגדולה שלך לחוסר צדק בכך שאני כותב לך את המכתב הזה על מה שנראה לי מקרה אמיתי של חוסר צדק. האיש שבשמו אני כותב הוא לודוויג דונט. לקחתי על עצמי לסייע לו לא רק בגלל קשר משפחתי – האחיינית שלו התחתנה עם האחייין שלי – אלא בגלל שאני מאמין שהמקרה שלו ראוי לתשומת לבך. מר דונט הוא שחקן. בקולנוע, בין תפקידים רבים, הוא שיחק את אביו של ג'ולסון ב"סיפורו של ג'ולסון" וב"ג'ולסון שר שוב"; פרופסור מולר ב"התקפת נגד" עם פול מיני; אלפרדו ב"קרוסו

הגדול"; והיטלר ב"מותו המוזר של אדולף היטלר". בטלוויזיה שיחק בתפקידים רבים, הכוללים לדוגמא, את התפקיד הראשי במחזה של בן הכט, "ההוסאר הורוד" בתיאטרון ווסטינגהאוס ובתפקידים חשובים אחרים במופע של לקס, וכו'.

כעת הוא לא יכול להשיג תעסוקה במופעים של רשת CBS. לעיתים קרובות מפיקים ומנהלי ליהוק מוצאים אותו מתאים לתפקידים אך לבסוף אומרים שאינם יכולים להשתמש בו. במילים שלו, כך הוא המצב:

"נקראתי לראיון עבור "במה 3" ב.C.B.S. הייתי אמור לשחק בתפקיד הראשי של ג'וזף קונארד בהצגה דרמאטית של חיו. הפגישה עם הבמאי והמפיק הייתה תענוג. הם היו 'שמחים' לקחת אותי לתפקיד, כך אמרו. אפילו דיברנו על זמן אפשרי לחזרות. כמה שעות מאוחר יותר הסוכן שלי קיבל שיחה שאמרה; 'נשמח לקחת אותו, אבל לרוע המזל איננו יכולים להשתמש בו'. זה היה אחד ממקרים דומים רבים. לעתים קרובות הם משתמשים במילים; 'הוא בלתי ניתן להעסקה'."

האם ראוי שלודוויג דונט יהיה בלתי ניתן להעסקה? מר דונט זוהה כקומוניסט על ידי מר לי קוב בעדות בפני ועדת בית הנבחרים לפעילות אנטי אמריקאית ב-1952 או '53. הוא לעולם לא נקרא להעיד בפני הועדה אבל הודיע ליושב הראש וולטר כי הוא מוכן להעיד על כל הפרטים של פעילותו במפלגה בשנים 1946 עד 49-1948. הוא רק ביקש כי לא ידרש לתת שמות של אחרים שעשו את הצעד השגוי והטראגי שהוא עשה לפני עשור.

מר דונט הצטרף למפלגה הקומוניסטית ב-1946, אם זה בכלל יכול להיקרא הצטרפות. הוא לא קיבל כרטיס חברות קומוניסטי ולא היו כל הליכי הרשמה פורמאליים. מה שקרה היה שהוא השתתף בפגישה של שחקנים קומוניסטיים באחד מבתיים, ואז המשיך מזמן לזמן, למרות שלא באופן קבוע, להשתתף בפגישות אלו עד 1948 או 1949. הוא שילם כמה דולרים כמיסי חבר במפגשים שונים ועל בסיס זה הוא מניח שהיה חבר מפלגה בשנים 1946 עד 49-1948 בלי הרשמה פורמאלית. קשה להיות מדויק לגבי תאריך עזיבתו את מערכת

היחסים הבלתי מחייבת הזו; אבל, ככל שהזמן עבר, הוא הפך למנוכר יותר מהקבוצה ומתישהו ב-48 או 49 הפסיק ללכת לפגישות.

כנראה שהדברים שהרחיקו את מר דונט מהמפלגה היו ההכרה שתוצאות כל דיון נקבעו זמן רב לפני התנהלותו והכנתו הגוברת שהמפלגה לא הייתה קבוצה דמוקרטית אלא פשוט זרוע של כוח דיקטטורי. תעניין אותך העובדה שמר דונט, מאז שעזב את המפלגה, שיחק את התפקיד הראשי בסרט אנטי-קומוניסטי מובהק שנעשה לטלוויזיה בסביבות 1953. מטרת התפקיד שלו כמנהיג האינטלקטואלי של קבוצת נמלטים סובייטים הייתה להבהיר את האופי הדיקטטורי והדכאני של החיים בתוך ברית המועצות.

מר דונט חי כעת בניו יורק. הוא ירד במעמדו ומלמד אחרים לשחק. שאיפתו הגדולה היא לחזור למקצועו כשחקן; רק הבהרה של מעמדו על ידי CBS יכולה לאפשר זאת.

מר דונט מוכן לתת ל-CBS תצהיר שבו יכללו (1) העובדות לעיל המציינות את מערכת היחסים שלו עם המפלגה לפני עשור; (2) האנטי-קומוניזם הנחרץ שלו; (3) התחייבות שלו שאם תהיה אפשרות שיקרא להעיד בפני ועדת החקירה של בית הנבחרים או בפני כל ועדת חקירה, לא ישתמש בתיקון החמישי לחוקה ויספר להם הכל על עצמו, על התרחקותו מהמפלגה, ועל האנטי-קומוניסטיות הנחושה שלו. אם הוועדה תעקש על כך שינקוב בשמות, ככל הנראה ישתמש באותו טיעון שהופיע במשפט ווטקינס, בו השתמשו ארתור מילר ואחרים. הוא לא יעשה דבר בפני ועדה כזו שיכול באיזשהו אופן להביך את הרשת שלך.

אני מקווה שבחינה מחדש של המקרה של מר דונט לפחות תביא אותך לנקודה של נכונות לפגוש אותו. אם תסכים לומר לי אם ומתי תראה אותו, אראה זאת כטובה אישית גדולה.

בברכה אישית ובתקווה שדרכינו יצטלבו באופן ישיר יותר בקרוב,

שלך בכנות,

ג'וזף ל. ראוך, ג'וניור

העתק: מר לודוויג דונט

ראוך באמת הכיר וידע מאיזה חומר עשוי מי שפנה אליו. בהמשך חייו נודע סאלנט כמגן על העצמאות והיושרה של העיתונות המשודרת. בשנים שאחרי תכתובת זו הפך לראש חטיבת החדשות של CBS, תפקיד אותו מילא במשך שנים רבות. הוא ייסד את תוכנית התחקירים "60 דקות" ואת תוכניות חדשות הבוקר של הרשת. כאשר נקרא להעיד בפני ועדת חקירה של בית הנבחרים בנוגע לתחקיר ששידרה הרשת שביקר את הצבא האמריקאי ואת המניפולציות שהוא עורך בדעת הקהל בכדי לנפח את תקציביו, נדרש לחשוף בפני הוועדה מקורות וסירב. בכך הסתכן אישית בהאשמה בביזיון בית הנבחרים. זו עמדה אמיצה שמראה שגם בתוך תאגידים גדולים יכולים להתקיים כללי אתיקה ואומץ להתייצב מול מערכות המדינה ואינטרסים פוליטיים.

תשובתו התקבלה במהירות:

17 בנובמבר, 1958

ג'ו היקר:

תודה לך על מכתבך הטוב מאוד אודות מר דונט. למרות שעניין מסוג זה הוא כזה שאינו במישרין בתחום השיפוט שלי, אתה צודק לגמרי בכך שזה מעניין אותי באופן עמוק. אנסה להניע את הגלגלים ללא דיחוי ואעדכן אותך.

היה טוב נורא לשמוע ממך ואני שמח שנתת לי הזדמנות לבחון את המצב הלא נעים הזה.

בכנות,

ר. ק. סאלנט

הרי הוכחה לכך שיש אנשים מוסריים בטלוויזיה. סאלנט עמד בהבטחתו. לאחר זמן קצר נקרא דונט לבוא לפגישה במשרדי הרשת, מעין שימוע בלתי רשמי במטרה להסדיר את ענייניו. את המכתב הבא כתב לראוך מייד אחר כך, והוא מבטא את תחושת הסיפוק שודאי חש. סוף כל סוף נראה אור בקצה המנהרה.

בפגישה קיבל דונט סוף סוף הזדמנות לספר ולנסות לשכנע את בעלי השררה בצדקתו, פנים אל פנים, במילותיו שלו. אמנם הם לא היו חברי הקונגרס בשימוע פומבי ופתוח לכל אלא מנהלים בדרג ביניים בתאגיד תקשורת בפגישה פרטית, אבל קהל הוא קהל.

לעדוּתו בפני עובדי התאגיד, למונולוג המרגש שבוודאי נשא בפניהם, מפתה ומרתק אותם, גורם להם להאמין לו לגמרי, נוסף חלק חדש. זו התהייה המרכזית, מדוע בעצם לא לנקוב בשמות הקומוניסטים שהכיר ולגמור עם זה? אם הוא לא מגלה שום דבר חדש אז מה הטעם להתעקש ככה?

אלה חומרים של דרמה טובה, ולדוויג דונט וודאי נתן הופעה משובחת.

1 בדצמבר, 1958

ג'ו היקר,

בזמן שמכתב זה יגיע אליך, מר סאקס כבר כפי הנראה התקשר אליך - כפי שאמר שיעשה.

תודה על מכתבך למר סאלנט. רציתי לחכות עד שאוכל לדווח לך על פגישתי עמו. ובכן, באחר צהריים זה פגישה זו קרתה סוף סוף. לא פגשתי את מר סאלנט, אלא סגן נשיא אחר, מר קרלבורג. עם מר קרלבורג היה מר סאקס. היה לי את הרושם שהוא היה עורך דין, והוא היה הדובר הראשי. הפגישה היתה ידידותית ביותר ונמשכה כמעט שעה וחצי.

אמרתי להם כל מה שיש לי לומר וכל מה שאמרתי לך אודות עברי. מר סאקס אמר בהתחלה שהדרך היחידה והטובה ביותר לנקות את שמי היא דרך הועדה לפעילויות לא-אמריקאיות. אני צריך ללכת ולומר הכל ולתת את השמות של חברי העבר במפלגה. אמרתי להם כי אני מוכן לספר הכל על עצמי - כל מה שאני יודע - שלא אשתמש בתיקון החמישי אם יזמנו אותי, אבל עם ההסתייגות היחידה שמוזכרת במכתבך למר סאלנט. אז שאל אותי מר סאקס - הוא קרא לזה שאלה "אישית" - למה יש לי את ההסתייגות הזו. עניתי שבשל שלוש סיבות:

1. האנשים המעורבים לא היו פושעים, בדיוק כפי שאיני מחשיב את עצמי לפושע, למרות הטעות הגדולה

שעשיתי. אם היו פושעים לא הייתי מהסס לרגע לנקוב בשמם.

2.) כל האנשים שיכולתי לנקוב בשמם כבר ידועים לוועדה למיטב ידיעתי.

3.) תחת נסיבות אלו אני מרגיש שהכבוד העצמי שלי לא מתיר לי להצביע על אחרים שעשו את אותה הטעות כמוני. אני שופט אחרים שמסרו מידע, אבל אני רואה את עצמי עושה זאת.

נראה שזה מספק או אולי משכנע אותם. אז הציע לי מר סאקס לכתוב מכתב (הצהרה) המכילה את כל זה. הוא אמר שיתקשר אליך וידבר איתך על כך. הוא גם רצה שאשלח אליך את הרשימה המצורפת של הארגונים.¹² קראתי את הרשימה וחזק מהמפלגה הקומוניסטית מעולם לא השתייכתי למי מהם.

יש לי תקווה קטנה כעת ואני מאמין שזו יכולה להיות התחלת הסוף של הצרות שלי. אבל אני רוצה להשלוח את עצמי. אני משער שעוד יש כמה מכשולים שעלי לעבור עד שלבסוף אוכל לעבוד במקצוע שלי כפי שהייתי רגיל.

בכל מקרה, כל מה שיש לי הוא באמצעות עזרתך ואני אסיר תודה.

ברכות חמות,

לודוויג

זאת הייתה, כפי הנראה, הצגה מושלמת, שסיפקה את שני הצדדים. אורכה היה כמעט שעה וחצי, כאורך של סרט או מחזה, ודונט לא היה בה דמות משנית אלא כוכב לרגע. נותר רק להשלים את הפרטים הטכניים, ולחתום על התצהיר שנדרש ממנו, אותו מנסח עבורו ראוך. הסעיף האחרון בתצהיר נוגע ללב: "תשוקתי העיקרית בחיים היא לחזור למקצוע האהוב שלי של משחק ולהביע, כאשר ההזדמנות תופיע בפני, את אמונתי העזה בדמוקרטיה ואת סלידתי העזה

¹² למכתב צורפה רשימה אלפביתית של עשרות ארגונים שנקבעו כטוטליטריים, פאשיסטיים, קומוניסטיים או חתרניים על ידי התובע הכללי של ארצות הברית.

באותה מידה מהקומוניזם". אחרי פגישה נוספת במשרדי הרשת הוא שולח
מכתב נוסף, אופטימי ומסכם, לראוץ:

16 בדצמבר, 1958

ג'ו היקר,

בשבוע שעבר ראיתי את סגן הנשיא קרלבורג מ-C.B.S.
שוב והוא סוף סוף קיבל את המסמכים שהגשתי
כמספקים. אני חושב שאני יכול להחשיב עצמי
כ"מטוהר" ב-C.B.S. מה המשמעות של זה במונחים
מעשיים אדע בדיוק בערך חצי שנה מעכשיו. אני מקווה
שזה הצעד החשוב הראשון לקראת חזרתי לעבודה.
זה סופו, במידה מסויימת, של הפרק הראשון במאבקנו
ואני רוצה לומר לך שאני מבין שבלי עזרתך לא הייתי
איפה שאני כעת. אבל לכל העניין יש, חוץ מהידידות
האישית, גם זווית עסקית. אני מרגיש שזה הזמן לבקש
ממך חשבון, אחרי הכל. אתה הענקת בנדיבות מזמנך
ומעל הכל, הרגשתי מוגן מאוד על ידי העניין החם
שהבעת.

האם הבנתי אותך באופן נכון? אני זוכר שאמרת שאחרי
מכתבנו לוולטר אינך חושב שזה סביר שהועדה
הלא-אמריקאית תקרא לי, מאחר שיש להם הכל במכתב
בכל מקרה. ברור שזו רק השערה, אני יודע זאת. אבל,
בבקשה, אמור לי מה הערתך.

יש לי תקוות המבוססות על מאמרו של השופט דגלאס
בעיתון הטיימס לפני זמן מה. הוא ביצע מספר הערכות
לגבי הקונגרס הבא. אחת מהן הייתה שהוא מאמין
שהקונגרס יצמצם באופן דרסטי את כוחן של ועדות
החקירה שלו, ואני יכול רק ללחוש את תפילתי:
"הלוואי שמילותיו ישמעו באוזני האלוהים!"

תודה שוב וברכות חמות

ואיחולים חמים לשנה טובה ושמחה
לודוויג דונט

אני חושב שדונט יודע שקרוב משפחתו לא יבקש ממנו תשלום. מהמכתב נראה
שנושא שכר העבודה של ראוץ לא דובר ביניהם מפורשות עד רגע זה. הוא

שימש כעורך הדין שלו לכל דבר ועניין, העניק לו תמיכה, ייצג אותו מול פוליטיקאים ונושאי משרות חשובות, הגן עליו מעצמו ומאחרים, הוביל את התהליך שהוביל לטיהור. בקשת התשלום היא הכרה בכך, ונסיון להבין אם מוכן להמשיך ולעשות זאת, במידת הצורך. כי דונט עדיין חושש, עדיין לא מאמין, עדיין נושא עמו את אותו פחד בסיסי של מהגר, שהכל יכול להתגלות כמקסם שווא, כאשליה, שבטחון שנקנה בעמל רב יכול להתפוגג, ששוב יצטרך לצאת לגלות ולהתחיל הכל מחדש.

ראוך הוא בן הדור השני להגירה. הוא אמריקאי מאוד, בן אליטה בחינוכו, בשליטתו במנגנוני הפעולה שמניעים מעשים והחלטות, אבל הוא עדיין זוכר את המבטא הגרמני של אביו ואת הקשיים שלו להבין ולהשתלב בתרבות האמריקאית. אולי זה מה שהביא אותו לעזור לדונט בנדיבות כזו. אולי זו הקרבה המשפחתית, אולי חוש הצדק. אולי רצה לעשות טוב ונהנה לעזור, אולי השתעשע מכל הדרמה הזאת, איך המהגר התיאטרלי הזה מתעקש על עקרונותיו.

ואולי כל זה, הנכונות של ראוך לסייע לקרוב משפחתו להתמודד עם חוסר הצדק, ההתעקשות של דונט לשמור על הכבוד העצמי שלו, קשורים גם ליהדותם, ולמשמעות של זה עבורם. מילה לא נאמרה על כך ביניהם אבל אני חושב שזאת אפשרות, כמו המשיכה של דונט לאידיאלים הקומוניסטים והאכזבה שלו כשנגלו כוזבים, ונכונותו של ראוך להתגייס למאבק זכויות האזרח של השחורים. אני מבין אותם כך, ורואה בהם מודל לחיקוי. שניהם פעלו באופן טוב וראוי. מכתב התשובה הנדיב שכותב ראוך לדונט הוא שיעור באנושיות. ככה מדבר וכותב מענטש.

19 בדצמבר, 1958

מר לודוויג דונט
סנטרל פארק מערב 407
ניו יורק 25, ניו יורק

לודוויג היקר,

אלו אכן חדשות טובות שאתה 'מטוהר' ב-CBS. אני מקווה שזה אומר שבקרוב תבצע עבודה חשובה עבורם. תחושתי היא שועדת בית הנבחרים כפי הנראה תעזוב אותך לנפשך.

כאשר אראה שהיית בטלויזיה או שעשית סרט גדול ואתה עשיר, אז אשלח לך חשבון גדול. עד אז רק אקווה להצלחתך.

עם כל התקוות הטובות לעונת החגים והשנה הבאה. שלך בברכה,

ג'וזף ל. ראוך, ג'וניור

דונט שולח לראוך מתנה לקראת השנה החדשה, אגרטל זכוכית של חברת שטאובן (Steuben) האמריקאית, שההתמחות שלה היא בקריסטל צלול בצורה יוצא דופן. זה כלי יוקרתי ומכובד מאוד. ראוך ישוב ויעזור לו בהמשך, בהסרת שמו מהרשימה השחורה של אולפני הסרטים בהוליווד. התהליך הזה יהיה פשוט, ויסתמך על הלגיטימציה שקיבל דונט ב-CBS. תיקיית המסמכים מסתיימת בכך. אני מתאר לעצמי שהשניים עוד המשיכו להפגש באירועים משפחתיים נדירים, ואולי להחליף ברכות לחגים ולשמחות, אבל תכתובת זאת אינה שמורה בארכיון שבספריית הקונגרס.

דונט היה בן חמישים ותשע כשטוהר וחזר להיות ניתן להעסקה בתעשיית הקולנוע והטלויזיה. המשחק היה עבורו לא רק מקצוע ופרנסה אלא חלק מזהותו העצמית, דרך לבטא את עצמו רגשית ואינטלקטואלית. שנות הנידוי הארוכות הסתיימו, והוא צלח אותן בלי לבגוד בעקרונותיו ולפגוע בכבודו העצמי. כעת התחיל השלב האחרון בקריירה שלו. הוא קיווה שסוף סוף יוכל לשוב לעבוד במקצוע שאהב, ולהשתמש בכשרונו כדי להביע את מה שהוא מאמין בו.

אגרטל שטאוּבן משנת 1959

דרכו של אהרון

בהצהרה הראשונה עליה חתם לודוויג דונט בסיוע עורך הדין ראוך טען כי: "שחקן, באופן כלשהו, מזדהה עם המחזה או הסרט בו הוא מופיע ובעזרת כשרונו הוא עוזר להציג את הרעיונות של סרטים בהם הוא משתתף". חזרתו לשוק העבודה אפשרה לו להציג רעיונות ועקרונות איתם הזדהה. העובדה שלא הלשין על חבריו הייתה ידועה בתעשיית המסך, שאליה שב. אני מניח שבולם ידעו שהיה ברשימה השחורה ועכשיו יצא ממנה, שנוקה מאשמה בלי ללכלך אחרים. זה בוודאי השפיע על הליהוק שלו ועל התפקידים שגילם.

התעשייה שאליה חזר הייתה שונה מזו שנידתה אותו. במעבר בין שנות ה-50 לשנות ה-60 הפכה הטלוויזיה למרכז הבית האמריקאי. שידורי הטלוויזיה הפכו לאמצעי העיקרי בו רוב האמריקאים צרכו תרבות ורכשו ידע על העולם שמחוץ לסביבתם הקרובה. סדרות הטלוויזיה שהציפו את המסך החליפו את היציאה הקבועה לקולנוע, ומילאו את לוח השידורים, בפרקים שבועיים שצפייה בהם הפכה למנהג משפחתי. הז'אנר המוביל בסדרות האלו היה המערבון. עולם המערב הפרוע היה רחוק מספיק מכאן ועכשיו כדי שישמש כמיתולוגיה מאחדת, שיכולה להגדיר בפשטות את הרוח האמריקאית עבור קהל צופים מגוון. כולם, ילדים ומבוגרים, אוהבים מערבונים. יש בהם אומץ, רומנטיקה, מתח, מאבקים בין רעים לטובים. המערבון עוזר לך להבין את העולם.

הסדרה "בוננזה" (Bonanza) היא סמל אמריקאי. נעימת הפתיחה שלה היא אחת מהמנגינות המוכרות ביותר בעולם ואיני מכיר אדם שלא נחשף אליה. גם אני, שגדלתי בשנות ה-70 בישראל, זוכר אותה לטובה מהשידורים החוזרים הרבים שלה. היא שודרה במשך 14 עונות, 3 עשורים, משנת 1973-1959, והיו בה 431 פרקים בני 49 דקות, אורך מתאים לדרישות שהכתיבו שיבוצי הפרסומות. היא הייתה הראשונה שצולמה ושודרה כולה בצבע, והופקה על ידי NBC.

לודוויג דונט באהרון קאופמן בסדרה "בוננזה"

היא ספרה על חוות פונדרוסה, שנמצאת על גדות אגם טאהו שבנבאדה, על משפחת קרטרייט החיה בה, על מאבקם לבסס את החווה ועל מערכות היחסים שלהם עם שכניהם. עלילתה מתרחשת כמאה שנים לפני זמן שידורה, בשנות ה-60 של המאה ה-19.

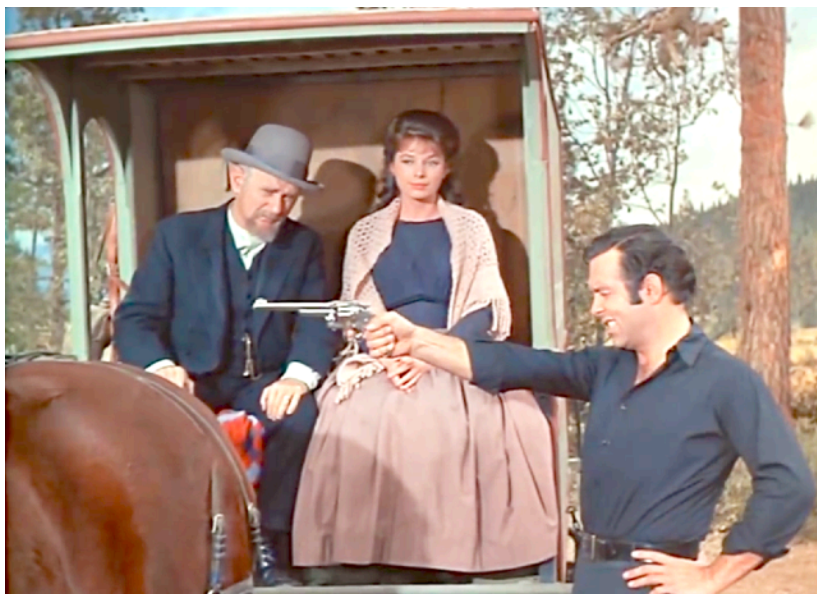
לודוויג דונט הופיע כדמות ראשית באחד הפרקים הללו, "דרכו של אהרון" (The Way of Aaron), אשר שודר בעונה הרביעית. זה סיפור שחורג מקו העלילה הראשי, שבו הוא הוא מגלם את אהרון קאופמן, סוחר יהודי במערב הפרוע. הוא דמות ארכיטיפית במובנים רבים, מה שמתבטא גם בשמו, שפירושו בגרמנית הוא "סוחר". זה גם שיקוף של מציאות היסטורית. סוחרים יהודים נודדים ליוו את ההתפשטות האמריקאית מערבה. למעשה, זה גם חלק מההיסטוריה המשפחתית שלי, אם כי מענף שונה לזה שאליו השתייך לודוויג דונט: אביה של סבתו של סבי היה יהודי מגרמניה, שהפך לסוחר נודד במערב הפרוע. הוא היגר לארצות הברית מגרמניה בעקבות הבהלה לזהב, והגיע לחוף

המערבי שבו הסתובב בה כמה שנים עם עגלתו. סבתו של סבי נולדה בעיירת כורים במדינת וושינגטון בשנת 1865. אבל בעקבות מלחמת האזרחים האמריקאית החליט אותו סבא רבא בריבוע שלי שהחיים באמריקה לא בטוחים מספיק, וחזר עם משפחתו לגרמניה, כי חשב שהעתיד שם יהיה טוב יותר. ככה זה, היסטוריה משפחתית, היא מלמדת אותך עד כמה אף אחד לא מבין בעצם כלום. האנקדוטה הזו גם מדגימה איך יהודים ניסו למצוא לעצמם מקום בעולם בלי להיות מודעים לרמת הסיכון שבו הם נמצאים. מי יכל לדמיין איזו טרגדיה תפקוד את מי שלא יברח בזמן.

הפרק בסדרה "בוננזה" שבו השתתף לודוויג דונט נכתב על ידי רפאל בלאו, סופר ותסריטאי שנולד בניו-יורק, בנו של רב, שפנה לכתיבה אחרי שלמד פסיכולוגיה באוניברסיטת קולומביה. זה היה הפרק היחיד שכתב לסדרה זו, ושני תסריטאים רבי נסיון, שלא ניתן להם קרדיט, עזרו להתאים אותו לעולמה. הוא נמצא כולו ביוטיוב, ואתם מוזמנים לצפות בו. השפה הטלוויזיונית מעט מיושנת והכל מלודרמטי מדי ולא אמין, אבל זו עלילה שלמה ובנויה היטב, ולודוויג דונט עושה עבודה מעולה. אספר אותה כאן לפרטיה, כך שצפו לכל ספוילר אפשרי.

*

אהרון קאופמן, סוחר יהודי, יוצא בבוקר יום ראשון עם עגלה עמוסת סחורה, למסע רוכלות שימשך שבוע בין החוות שסביב אגם טאהו שבנבאדה. זה סיבוב שאותו הוא עורך באופן קבוע. כולם מכירים את אהרון ומכבדים אותו, למרות המבטא המצחיק והטעויות שלו באנגלית. הפעם מתלווה אליו רבקה, בתו היפה, כחולת העיניים, שביקשה להצטרף למסעו, ולצאת לראשונה מחיקה המוגן של משפחתה. לודוויג דונט מגלם את אהרון, מקסים וחד לשון כרגיל. את ביתו מגלמת אנטה קורסאוט (Aneta Corsaut), שחקנית טלוויזיה ידועה באותה תקופה. היא אינה יהודייה, חלילה, אבל יפה באופן שאינו מוגזם מדי, אצילית, חומת שיער וכחולת עיניים. היא לא שחקנית מאוד טובה אבל משתדלת. נראה שזאת הזדמנות עבורה, לגלם דמות שרחוקה מעולמה.

אדם קרטרייט בוחן את האקדח שמופיע במערכה הראשונה

חוות פונדרוסה, מקום מגורי משפחת קרטרייט, היא תחנתם הראשונה במסע. שם הם פוגשים באדם, בכור בניו של אב המשפחה ואחד מכובבי הסדרה. אהרון מנסה למכור לו אקדח משובח, אותו הוא שולף מתא סודי שליד מושב הרכב, במחיר מצויין. הוא מקפיד לציין שהשיג אותו בעסקה טובה ממתופף בשיקגו. תוך כדי בחינת האקדח עיניהם של אדם ורבקה נפגשות. יש שם משהו, זה ברור, ואדם מציע לאהרון שיעבור שוב בחווה בסוף הסיבוב, ביום שישי, לכאורה כדי להראות את האקדח לאביו, שאולי ירצה לרכוש אותו, ובעצם כדי שתהיה לו הזדמנות לפגוש שוב בבת הסוחר היפה.

שני גנבי דרכים, שאחד מהם מגולם על ידי הארי דין סטנטון, באחד מתפקידיו הראשונים, עוקבים אחרי העגלה כאשר היא יוצאת מהחווה. הם מתכננים לשדוד אותה בסוף השבוע, כאשר ארנקו של הסוחר יהיה מלא בכל הכסף שירוויח.

יום שישי מגיע. המסע התארך, ואהרון קאופמן לא בטוח שיצליחו לחזור לקרסון סיטי, מקום מגוריהם, לפני כניסת השבת. עוד נותרו להם שתי תחנות. ביתו

שואלת את אביה אם הוא חושב שאדם קרטרייט יהיה כשיגיעו שוב לחוות פונדרוסה. בינתיים, בחווה, אותו אדם קרטרייט ממתין ונערך לבואה של רבקה. בהחלט יש ביניהם משהו.

אהרון הוא אדם הוגן, מוסרי וטוב לב. למרות השבת המתקרבת יש לו סבלנות להמתין כאשר בתחנה הלפני אחרונה, אשת איכר ענייה בוחנת בשקיקה את כל הבדים שהוא מציע למכירה, למרות שהיא יכולה להרשות לעצמה לקנות רק סליל חוט בודד. כאשר הוא מבחין בכך הוא מעניק לה במתנה שארית בד ממנה תוכל לתפור שמלה חדשה, ומסביר שכך תפרסם בין שכנותיה את תוצרתו. הוא זה שצריך לשלם לה על הפרסומת הטובה שתעשה לו, כך הוא אומר, נותן לה במתנה אפילו את החוט שהתכוונה לרכוש. אשת האיכר מתרגשת עד דמעות, מאמצת את הבד לחיקה כשהיא צופה בעגלה המתרחקת.

השעה מתאחרת והשבת כבר ממש בפתח, ובכל זאת הסוחר ההגון לא מוותר על התחנה האחרונה במסע. התחייבויות יש לקיים. אבל העצירה לא קצרה כפי שיכלה להיות. אדם דאג להשאיר לאביו רשימת קניות ארוכה כדי שהוא יוכל לבלות בחברת רבקה היפה במהלך המשא ומתן העסקי.

הזוג המוזר, היהודיה היפה ובן החוואי העשיר, מסיירים בחווה. הוא מרשים אותה ומשתלט באומץ ומרגיע את יופיטר, הסוס הפראי שאילף. רבקה מספרת לו שלמרות שעבור אביה סוס הוא רק מכשיר חסר נשמה, ולמרות שכך חונכה גם היא, המסע שעברה גורם לה לרצות להכיר ולהיות בעצמה חלק מהעולם שסביבה. אדם, ג'נטלמן שבמוהו, מציע לה להשאר ללון בחווה, ומבטיח שילמד אותה לרכוב, אבל היא מסבירה לו את עיקרי השבת, ושאביה לא עושה דבר במהלך היום הזה, אפילו לא נוהג בסוס, ושלכן עליהם למהר ולהגיע הביתה. השמרנות הזו נראית מוזרה מאוד בעיני אדם, אבל הוא מכבד אותה. קול רירות האקדח מבחוץ קוטעות את השיחה ביניהם.

אבל אין מה להיבהל, זוהי אזעקת שווא. היריות הן של מר קרטרייט, אביו של אדם, הבוחן את האקדח שקאופמן מציע לו לקנות. גם הוא מתרשם מהמחיר ההוגן, ושוב אהרון מסביר שהשיג אותו בעסקה טובה ממטופף משיקגו. אבל הוא מחליט לא לקנות אותו בינתיים, כך שקאופמן מחזיר את האקדח לתא

החבוי במושב העגלה. כעת כבר ממש אין ברירה כי השמש עומדת לשקוע, והסוחר וביתו יוצאים סוף סוף בדרכם הביתה.

אהרון מדרבן את הסוס, וביתו, שכנראה לא בקיאה בהלכות השבת, חוששת שהוא דוחק בו, ולא מבינה מה הבעיה שיאחרו קצת. הוא מכריז שיעצרו כאשר תשקע השמש, וכאשר היא לא מבינה איך יחנו בלב הטבע הפראי, מסביר לה אביה שאלו חוקי האל, ושהוא לעולם לא נסע, לא סחר ואפילו לא נגע בבסוף ביום השבת. בגילי, הוא אומר, איני מתכוון להשתנות. פאפא, היא עונה לו, זאת ארץ חדשה, אבל אהרון מתעקש: זאת סיבה טובה לא לשנות את דרכינו הישנות. הם סוטים מהדרך ועוצרים את עגלתם, אינם יודעים שגנבי הדרכים עוקבים אחריהם, מחכים לשעת כושר. כאשר ירד הלילה, מחליטים הפושעים, יהיה זמן טוב לפעול.

בינתיים, בחוות פונדרוסה, אדם מבשר לאביו שברצונו לערוך מסיבה ולהזמין אליה את רבקה, כדי שתוכל להכיר אנשים חדשים. הוא יוצא בעקבות קאופמן ובתו, מתכוון להדביק אותם ולבלות את הלילה בקרסון סיטי, כאשר התירוץ שלו לסטוקינג השקוף שברצונו לבצע הוא שאביו החליט בכל זאת לקנות מהסוחר היהודי את האקדח.

במחנה, תחת כיפת השמיים, האב ובתו מקבלים את השבת. כאשר אדם קרטרייט מגיע אליהם, מופתע מכך שעצרו, הוא רואה את רבקה היפה, עטויה בצעיף המשמש כשביס, מברכת על נרות השבת שכנראה היו מאוחסנים בעגלה לעת הצורך, ליד שולחן ערוך עם בקבוק יין לקידוש ושתי חלות. המבטא שלה אמריקאי אבל כוונותיה טהורות. אחרי הברכה היא מגישה מים לנטילת ידיו של אביה, המחליף את כובע הסוחר בכיפה שחורה. הוא מנשק את הסידור הקטן שנשלף גם הוא מאי שם, ומתחיל לשיר זמירות שבת בקולו הנעים, הרך והמתנגן. למרות שלודוויג דונט לא היה אדם דתי, ושתיים משלוש נשותיו לא היו יהודיות, מרגישים שהוא מכיר היטב את השירים ואת התפילה.

בעוד אביה שקוע בתפילה רבקה מבחינה באדם ושמחה לקראתו, למרות שאינה מבינה מה הוא עושה שם. כשהוא מסביר שאביו שינה את דעתו וברצונו לרכוש את האקדח היא מתנצלת על כך שאביה לא ימכור לו דבר במהלך השבת מאחר

שולחן שבת במערב הפרוע

שלא יתעסק בעניינים ארציים במהלך היום הקדוש. אדם מודה שעניין האקדח היה רק תירוץ, והיא מציעה שיצאו לטיול קצר בזמן שאביה מתפלל. זה יכול לקחת לו זמן מה, היא אומרת.

הם משוטטים יחדיו בין העצים בחשיכה היורדת. היא עטופה בצעיף והוא במעילו. נראה שקר, אבל הם שומרים על מרחק מכובד ומכבד זה מזו. אדם מספר לרבקה על רצונו להזמין אותה ואת אביה למסיבה שיערכו בחווה, כדי שיוכלו להכיר אנשים חדשים, והיא מתלהבת בתחילה אבל אז אומרת, אבל, והופכת מעט עגומה. אדם נראה נרגש אבל רבקה נותרת כנה ומלאכית כשהיא מתיישבת ליד אחד העצים. העם שלנו חי בצורה קצת שונה מאחרים, היא אומרת. אבא שלי אדוק מאוד, ואנחנו חיים באופן דומה מאוד לזו שבה הוא חי בארצנו הישנה. איני יוצאת הרבה, אני נשארת בבית, מבשלת, תופרת וסורגת. נראה שברור לאן זה הולך. החיבור ביניהם היה חסר סיכוי מלכתחילה. אנו כקהל ידענו את זה אבל עכשיו אדם צריך להבין בעצמו.

הוא רוכן לידה, שעון על ברכו. מה יקרה כאשר תפגוש מישהו, ותתחיל חיים משל עצמה? הוא תוהה. כיצד את מדמינת שיראה הגבר הזה, אם היית פוגשת בו מחר? זוהי סצנת פיתוי אבל משום מה נטולת אנרגיה מינית. פניה של רבקה קפואות במסכה של חיבה מרוסנת כשהיא מסבירה שאם זה יהיה תלוי בפאפא גבר זה יהיה דומה מאוד לכיצד שהוא, פאפא, נראה לפני 30 שנים, אבל עבורה איך אותו אדם יראה לא אמור להיות מה שחשוב. הדבר החשוב היחיד הוא שיהיה 'למדן'. אדם לא מבין את המושג. הוא לא ממש שם, נראה ומתנהג כמו מישהו שמעביר את הזמן בלהיות מאוהב, לא מתכוון לזה באמת. 'למדן' הוא מי שיוזע יותר מכל שאר המלומדים, היא אומרת, ומה שמשנה הוא דבקותו ואמונתו, ולא תכונותיו הפיזיות, כמו מראהו או חוזקו, כל מיני תכונות שהיא מוצאת לפתע כמושכות. אני משערת שאני צריכה לחוש בושה, היא מתוודה, והוא שואל מדוע, את הרי מרגישה כמו שאישה צריכה לחוש, ולפתע הם מתנשקים, על השפתיים, ולמרות שהרגע קצר ולא אמין הוא בכל זאת מפתיע ומרגש.

אבל לפני שהעניינים מספיקים להתחמם אפילו קצת נשמע מכיוון שולחן השבת, קול שירת "שלום עליכם". הם מתנתקים, נעמדים אחוזי ידיים, מעט נבוכים. זה שיר המזמן את מלאכי השלום המביאים את השבת, היא אומרת לו, סימן שהתפילות כמעט נגמרו, ואבי יחפש אותי.

השיר ממשיך כאשר הם חוזרים, יד ביד, אל המקום שבו חונה העגלה שלידה שולחן השבת. איזה קול יש לו, לדונט, רך ונעים. בחייו הפרטיים היה אמנם אפיקורס גמור, אבל בטלוויזיה הוא שר מתוך כוונה ובדבקות גדולה. חכה עוד רגע, הבת מבקשת מהמחזר הגוי, בסוף הטקס פאפא ירצה לתת לי את ברכתו. זה משהו עתיק מאוד, שהיה חלק מהטקס שלנו מאות שנים, היא מסבירה, ומבארת את הברכה באנגלית מקראית ארכאית. כאשר היא מתקרבת לאביה, שמזג בינתיים כוס יין לקידוש וכיסה את הלחם, היא כורעת לפניו, והוא נושא מעליה את ידיו בברכת כהנים, ומברך אותה, בהגייה אשכנזית מודגשת, בברכה הלקוחה מספר "במדבר":

אהרון נושא את ידיו מעל בתו

יְבָרְכָהּ ה' וַיִּשְׁמְרָהּ.

יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיהָ וַיְחַנֶּהּ.

יִשְׂאֵל ה' פָּנָיו אֵלֶיהָ וַיִּשֹׂם לָהּ שְׁלוֹם.¹³

לאחר הברכה רבקה קמה, ואהרון מנשק אותה על מצחה. רק אז היא מבשרת לו, חוששת במקצת, על אדם קרטרייט, שבא לבקרו. זה מתקרב אליהם, מסביר שבא לקנות את האקדח, למרות שהוא מבין עכשיו שזה לא יהיה אפשרי במהלך השבת. אהרון אדיב ומנומס, אבל ברור שהוא מבין בדיוק מה קורה. לא עשו אותו אתמול. הוא מרגיע את החשש שאדם מביע מכך שהשניים ישארו שם לבדם. אנחנו איננו מפחדים, בני, הוא אומר, ואדם, שמבין כנראה שלנשיקה ההיא לא יהיה המשך, נפרד מהם, הולך לסוסו הקשור ומוליך אותו משם.

13 במדבר ו', כ"ד-כ"ו

רבקה עוקבת אחרי אדם המתרחק במבט עורג, ואביה מניח את ידיו על כתפיה. רבקה יקירתי, הוא שואל, את מחבבת את האיש הצעיר הזה? כן פאפי, היא עונה, הוא נראה לי מאוד נחמד, והאב מסכים. הוא בהחלט איש צעיר מאוד נחמד. אבל אחרי הכל, רבקה, מה הוא, למדן? תלמיד חכם? מורה חשוב? מה הוא?

רבקה לא מסוגלת לעמוד בזה. היא מתנערת מתחת לידי אביה ומתרחקת ממנו. המבטא שלה אמריקאי עד הגזמה כשהיא אומרת, כמעט בצעקה, אגיד לך מה הוא, פאפא, הוא גבר.

האב מביט בה במבט חמור, כשהיא מסתובבת אליו ומתנצלת על איך שזה נשמע. אבל היא לא יכולה לעצור, עכשיו כשהכל התפרץ, היא חייבת לומר לו שהיא לא יכולה יותר. פאפא, כל חיי מורים ומלומדים הטיפו לי, כאילו היו הגברים היחידים בעולם כולו, אבל נמאס לי, ונמאס לי מזה שכולאים אותי מאחורי דלתות סגורות. השוט נחתך ועובר לצילום מאחורי כתפה, כך שניתן לראות את תגובתו של אביה. הוא שומע אותה, שומע ומבין. היא ממשיכה. הייתי חיה כמו שהאנשים כאן חיים, הייתי מתערבבת איתם והייתי חלק מהם. זה מה שהיא רוצה.

היא מספרת לאביה על ההזמנה שקיבלו למסיבה בחוות פונדרוסה, ושזו הייתה הסיבה האמיתית לכך שעקב אחריהם. מבטו של האב משתנה. עיניו מצטמצמות, פניו נקיות מרגש, זקן התיש המלאכותי שלו קפוא במקומו. ואז ראשו מתחיל לזוז מצד לצד. הוא שולח את ידיו לאחוז בלחייה של בתו, מטלטל אותה עמו, בתנועה שיש בה גם חיבה וגם אלימות עצורה. רבקה, יקירתי, הוא אומר בקול שהוא רך וקשה בו-זמנית, והמצלמה עוברת לתצלום תקריב שלו, לציין את רגע השיא. את צריכה לזכור את זה תמיד. את בת בבית שלי. זה המסורת שלנו שבת מכבדת את אביה. קולו קשה עכשיו, נראה שיכול היה למעוך את בתו בין כפותיו. הוא גבר פגוע שמשיב את כבודו. וזאת המסורת שלנו, הוא ממשיך, משתלט על הזעם האנושי שעלה בו, לא לשקוע בכעס ובארציות תוך כדי השבת.

אהרון מחנך את בתו

הוא מרפה ממנה, אבל ידו עוד טופחת מספר פעמים על לחיה, בסטירות דרבון מרומזות. את תכיני כעת את סעודת השבת, ילדתי, הוא אומר, כבר אינו מביט בעיניה, כולו בעולם הקדושה, והיא פונה אל השולחן, מרימה ירק כלשהו וחותכת אותו, מביטה בדמעות בצדודית אביה המביט אל האופק ואל השמיים הכהים. הלילה כבר ירד.

אדם מחליט לא לחזור לפונדרוסה בחשיכה. הוא מתנצל בפני סוסו על כך שלא הביא עבורו אוכל לארוחת ערב ומתכוון לחניית הלילה. שודדי הדרכים מביטים בו ממסתורם. הם מפתים אותו, באמצעות שבירת ענף, להגיע למקום בו יוכלו להתנפל עליו מאחור ולהמם אותו. הם אנשים רעים. הבוס שבין השניים מורה לרעהו לקשור את אדם ולסתום את פיו.

במחנה, אהרון ורבקה יושבים ליד השולחן. הוא מודה לה על סעודת השבת שהכינה, מתכוון לברכה האחרונה, אבל אז מופיעים השודדים, באקדחים שלופים. קדימה, רובל, קורא המנהיג, תן לנו את זה. לא, זועקת רבקה, אבל

השוליה ממחר אליה וחוסם את פיה. הארי דין סטאנטון, שמשחק את הפושע הזוטר, עושה את זה רע מאוד, אבל דונט מחפה על תצוגת המשחק החובבנית ולוקח על כתפיו את הסצנה. בבקשה, עזוב את בתי, הוא קורא, והפושטק אכן מרפה ממנה, אבל האיום ברור.

איפה הכסף, אומר השודד לסוחר, קדימה, תביא אותו, אבל אהרון כמו מסרב להבין. זה יום השבת, הוא אומר, אסור לי לגעת בכסף. השוליה לא מבין, מה יום שבת, זקן מבולבל, זה הרי ערב יום שישי, תן את הכסף. אל תגיד להם, רבקה מתחננת. אבל הוא, בפנים קפואות, אומר שימצאו את מה שהם רוצים מתחת לכסא העגלה.

השוליה חושף מהשולחן את בקבוק יין הקידוש, שולח מבטים מלאי זימה אל רבקה היפה, בעוד הבוס מוציא את שק הכסף ממקום מסתור. עזוב את זה ובוא, הוא אומר, והם עוזבים, בלי לבדוק אפילו את תכולת שק הכסף. כל כך פחדתי, אומרת רבקה, ואביה מרגיע אותה. אלוהים תמיד דואג לנו. כשהוא פונה שוב אל התפילה היא לא מבינה, אתה לא מתכוון לעשות משהו? מה יש לעשות, הוא שואל. נוכל לרתום את הסוס לעגלה, היא אומרת, אבל הוא מסרב לשמוע, זה יום שבת. אבל פאפא, היא מתעקשת, שני פושעים שדדו אותך עכשיו מכל כספק, אני לא מבינה, מה הבעיה שלך, אתה לא מתכוון לעשות כלום?

כן, הוא אומר לה, ופניו שוב קשוחים והחלטיים, אני אעשה משהו, מה שתמיד עשיתי, אזכור את השבת ואשמור את קדושתה. אתה לא תעשה כלום, היא מביטה בו באכזבה, כמו שתמיד אתה לא עושה דבר, העולם שופך על מרק רותח על ראשך ואתה מוציא לשון ומלקק אותו. היא לא עוצרת גם כאשר הוא צועק להשתיקה, אני יודעת דבר אחד, היא קוראת, אם מר קרטר ייט היה נשדד על ידי שני שודדים או שלושים ושניים שודדים הוא לא היה סתם עומד שם, הוא היה עושה משהו, יוצא בעקבותיהם, נלחם בהם, הורג אותם.

דרכיו של אדם קרטר ייט אינן דרכינו, זועם האב, אבל הבת ממשיכה, נכון, הוא לא חי בימי הביניים, הוא בעל הגיון ואומץ, והייתי רוצה שיהיה כאן עכשיו ויעשה משהו עבורנו.

אחרי כשפלטה הכל, היא מתרחקת ומפנה אליו את גבה. האב, שנראה שרוח החיים נשאבה ממנו, מתיישב, כמעט קורס, בצד השולחן הערוך.

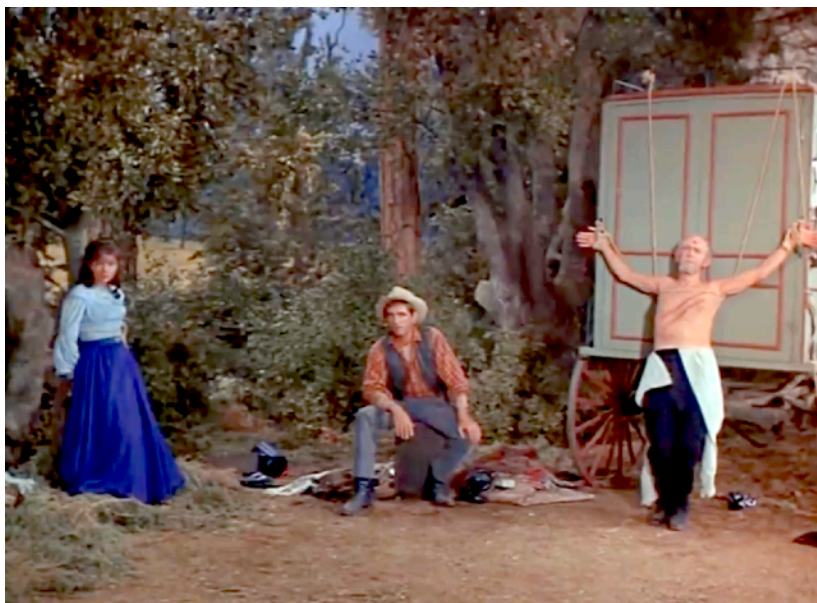
*

בוקר שבת, ואדם מתעורר מעלפזו, כפות ומוטל על האדמה. הוא לא יכול לעשות כלום כאשר השודד הרשע השומר עליו מאיים שאם אפילו ינסה לברוח יירה בו בגבו. הוא מוביל אותו אל עגלתו של הסוחר.

המראה שמחכה להם שם מזעזע. המוזיקה רועמת. חולצתו של אהרון נפשטה, וסימני הצלפה נראים על גופו. הוא נעקד אל עגלתו, מתוח ידיים, כמעט צלוב. ביתו קשורה לעץ, מושפלת מבט, ושוליית הפושעים יושב בין שניהם, נראה רשע מאוד. אדם, הו, אדם, קוראת לקראתו רבקה, אבל אין דבר שהוא יכול לעשות.

הפושע אומר לאדם שהוא מנסה לשכנע את האנשים האלה לומר לו איפה החביאו את שאר הכסף, למרות שרבקה אומרת בבכי שאביה כבר עשה זאת. מסתבר שהפושעים הרשעים לא הסתפקו בסכום ששדדו בערב הקודם, חזרו אל המחנה ועינו את אהרון המסכן בכוונה לסחוט ממנו את הכסף שהם בטוחים שהחביאו מהם. אהרון המוכה מתחנן למים, אבל שוליית הפושעים מענה אותו עוד, ושופך מולו בהנאה סדיסטית מים מהמימיה שלו אל הקרקע. לא היית חייב לעשות את זה, אומר אדם, אבל הבוס מסביר שזה מגיע להם, כי רימו אותם ומסרו להם פחות מתריסר דולרים. כך שהשודדים חזרו בשביל השאר, אבל הסוחר היהודי תאב הבצע לא מספר להם היכן הם מוחבאים. תשכנע אותם לדבר, אומר השודד, או שמשהו גרוע הרבה יותר יקרה. המצלמה חותכת אל רבקה. ברור שתומתה נמצאת בסכנה. בבקשה עזור לנו, היא מתחננת.

אדם מבין שאין מה לעשות. אכן קשה להאמין שכל הרווח של הסוחר ההגון לאחר שבוע של עבודה קשה מסתכם בסכום העלוב הזה. האם זה שווה את זה, הוא שואל אל אהרון המוכה, שמוט הראש, דמות צלובה ומושפלת, אשר בכל זאת מתעורר אל מול הטון החמור שלו. אני לא מבין למה אתה מתכוון, הוא אומר, ורבקה גם היא לא מבינה, האם הוא מאשים את אביה בשקר? האם הצלת

אהרון קאופמן עקוד לעגלתו, ביתו קשורה לעץ והפושע הרע שומר עליהם

הכסף שווה את כל זה? למה שלא תיתן להם אותו, אדם מקשה. אין לי עוד כלום, אומר אהרון, קורבן תמים, ורבקה מתייפחת, הוא כבר נתן להם אותו.

את גרועה כמוהו, אדם אומר. אני יודע שיש לך עוד כסף. הקשב לי, קמצן זקן, אם אתה רוצה להקריב את חייך שלך או את חייה שלה בשביל 1000 דולר אתה יכול, אבל אתה לא תקריב את חיי. 1000 דולר, מתלהב השודד, כן, אומר אדם, ראיתי את הזהב, הוא הראה את הכסף לאבי.

זה שקר, בוכה רבקה, אל תקשיבו לו, הוא שקרן. אבל אדם ממשיך, גם את ראית אותו, הוא השיג אותו בעסקה טובה עם מתופף משיקגו.

עכשיו הכל ברור. זה תעלול. אדם מתכוון לאקדח המוסתר, שיכול לשמש עכשיו להצלתם. המצלמה מתקרבת לפניו של אהרון. ואז חותכת בין מבטי כולם. הם מבינים מה הוא מציע. לא, אדם, אומר אהרון, זה יוביל לעוד אלימות, אני שונא אלימות. קדימה, ספר לנו איפה זה, אומר השולייה, ומאיים לשבור במקל כל עצמם בגופו, אבל הבוס עוצר אותו. להרביץ לו לא יעזור, אולי יש דרך אחרת

אהרון נושא את עיניו לשמיים

לשכנע אותו לדבר. הוא רומז לכיוון רבקה המזועזעת. כן, מגחך השוליייה, אני חושב על זה כבר זמן רב, והוא מתקרב אליה ומשחרר אותה מהעץ. אל תיגע בי, חיה, היא זועקת בגועל כשהוא לופת אותה, ורק אז אהרון נשבר.

טוב, הוא צועק, ונושא את פניו השמימה. הו, אלוהים, אלוהי אברהם, הוא מבקש רחמים לנשמתו, ואז מבקש מהפושע לשחררו מכבליו כדי שיביא להם את הכסף שהחביא. הוא בכל מקרה לא יכול לעשות כלום במצבו, מרגיע הבוס את דאגות השוליייה. אהרון מתמתח אחרי ששחרר מהעבותות. הוא עולה למושב העגלה, ופותח את התא הסודי. לא פלא שלא מצאנו את זה, אומר השוליייה, ואהרון עוד אומר שהוא מצטער שהוא נאלץ לעשות זאת בזמן שהוא שולף את האקדח ממסתורו, יורה והורג אותו. כל הכבוד, לודוויג דונט! הרגת את הארי דין סטאנטון!

השודד השני מנסה להגיב, אבל אדם, למרות שידיו קשורות, מפיל אותו בבעיטה, שאחריה אהרון יורה גם בו. הבת ממחרת אל אביה הגיבור, ואדם

משבח אותו על כך שירה טוב ופגע בשניהם, אבל אהרון לא מוכן לקבל זאת. ירה טוב? הוא הרג שני אנשים. לאחר מכן הוא מתמוטט בתשישות לקרקע, בעוד ביתו האוהבת מחבקת אותו.

*

מאוחר יותר בחוות פונדרוסה, אהרון שרוע על הספה בעוד כל בני משפחת קרטרייט נאספים סביבו. בתו היפה, שהצעיף שוב מכסה את כתפיה, יושבת לצדו. אב המשפחה מציע לו להשאר ולהחלים אצלם, בהבטחה לטיפול חם ואוכל מצויין, אבל הוא, שכל חייו אכל רק אוכל כשר, מבקש לשוב הביתה. אדם ואביו מבינים זאת, והאב יוצא להכין את העגלה למסע. אבא שלך הוא אדם בעל הבנה עמוקה מאוד, אומר אהרון, ואדם מסכים. ילדי משפחת קרטרייט גאים באביהם. זה הגמול הטוב ביותר עבור אבא, מהרהר בקול אהרון, כאשר ילדיו גאים בו, ורבה מודה עד כמה היא מתביישת בדברים שאמרה, וכיצד הייתה מוכנה להפנות את גבה לכל מה שלימד אותה.

לא לכל, הוא מתקן אותה, מרים את ידו ועוצר את התנצלותה המגומגמת, רק עלי היית מוכנה לוותר, לרגע. אולי אני באמת אני יותר מדי נוקשה לפעמים, הוא ממשיך להרהר, אבל את לא ויתרת על אמונתך. אמונה שאינך יכול לאבד היא דבר יפה. אמונה עיוורת, העולם קורא לה, אבל בעיוורון הזה יש עיניים שחודרות את החושך.

אדם לא כל כך מבין את כל הפילוסופיה הזו, ומחמיא לאומץ שהפגין, אבל אהרון מבטל אותו. זה קל להיות אמיץ עם אקדח בידך. בלי אקדח, זה כבר עסק אחר.

למדתי כל כך הרבה בימים האחרונים, דברים שאפילו לא הבנתי, אומרת רבקה. את לא היחידה, אומר אביה. תמיד שנאתי אלימות, חשבתי שלעולם לא אוכל לשאת זאת, אבל הרגתי שני אנשים. לא הייתה לך ברירה, הם היו הורגים אותנו, אומר אדם, אבל אהרון לא מתנחם. הסיבה הייתה טובה, אבל בכל זאת, הרגתי שני אנשים, והייתי צריך להיות עיקש עם ילדתי, כי היא מרדה בי, לאחר

שראתה שהארץ החדשה הזאת מקבלת בברכה את כל האנשים בני כל התרבויות. הוא נאנח. אני חושב שאלוהי אבותיי מחייך אלי כעת, ברחמים. כעת הכל מוכן ליציאה לדרך. אהרון מבקש שימתינו עם המסיבה עד שיחלים, ואדם מתכונן להסיעם חזרה לקרסון סיטי. אולי תאכל איתנו ארוחת ערב היום? מציץ אהרון, ואדם מסכים, בתנאי שתהיה כשרה לגמרי.

*

הסיפור הזה, על יהודי דתי, סוחר הוגן, נדיב ואמיץ, על בתו שרוצה להשתחרר מהמגבלות שהמסורת מטילה עליה, על כך שיהודים ונוצרים יכולים לחלוק ערכים משותפים ולחיות יחדיו, שודר בטלוויזיה, ישר לתוך חדרי המגורים של הבתים האמריקאיים. הכותב, בן הרב, השתמש בז'אנר ובחוקי הפורמט כדי לחשוף את הקהל לגרסה קלה לעיכול של המנהגים היהודיים וערך תעמולה כנגד הדימוי האנטישמי של היהודים כרודפי בצע ופחדנים. לשם כך בנה את דמותו של אהרון קאופמן כנוצרית מאוד במהותה, מודל של הקרבה עצמית וכניעה בפני האל. סצנת הצליבה של הסוחר היהודי היא שיא של הכוונה הזו. אבל קאופמן אינו קדוש מעונה, אלא אדם שעומד על עקרונותיו, שהחשוב שבהם הוא שמירה על משפחתו. הוא ובתו הם אנשים טובים ופשוטים, שאיתם בני משפחת קרטרייט, האמריקאים האולטימטיביים, יכולים לחלוק עתיד משותף.

הסדרה "בוננזה" הרבתה לעסוק בדילמות מוסריות. היא נגעה בבעיות חברתיות כמו הריון מחוץ לנישואים ושימוש בחומרים ממכרים, ועסקה באפליה של קבוצות מיעוט כמו אסיאתיים, שחורים, מורמונים ויהודים. סיפור המסגרת המערבוני איפשר את ההזרה הדרושה כדי להציג את הנושאים הללו באופן שיבהיר לצופים כיצד צריך להתנהג אמריקאי "טוב". כך שפרק זה אינו יוצא דופן בכך שהוא מנצל את הטלוויזיה כדי לחנך את הקהל.

הופעתו של לודוויג דונט ממתנת את הטון הדידקטי. הקסם האישי שלו, יכולתו להפגין באופן משכנע דבקות, כעס וחרטה, הטבעיות של המבטא הזר והרך שבו שר את מזמורי השבת, כל אלה נותנים לדמות אמינות וגורמים לנו לחבב אותו. הוא נושא את הסיפור כולו על גבו. ברור לגמרי שהוא יהודי 'אמיתי', שלא כמו

ביתו, שמשחקת יהודיה. התפקיד שלו כתוב יותר טוב משלה, אבל זה לא רק זה. מרגישים שהוא מתפלל ושר בכוונה מלאה, שהוא יודע על מה הוא מדבר. הוא נראה כמו מישהו שהיית שמח לפגוש כשכן, ובכך מוציא שם טוב ליהודים, השונים מאיתנו במנהגיהם ובכל זאת דומים לנו במהותם.

חוסר הצדק והשיויון בהם נתקל לודוויג דונט בחברה האמריקאית הוא מה שהניע אותו להצטרף למפלגה הקומוניסטית כאשר היה מהגר טרי. כעת, שנים אחר כך, כשהוא כבר שחקן אמריקאי מוערך, האקטיביזם שלו התבטא באמצעות הדמויות שגילם. בשביל תפקידים כמו זה של אליהו קאופמן נלחם דונט על טיהור שמו. אני בטוח שראוך, שודאי ראה את הפרק הזה בטלוויזיה, חש גאווה על כך שקרוב משפחתו מציג בפני אמריקה דמות יהודית מעניינת, שניתן להזדהות איתה. גם לו היה חלק בייצוג החיובי והאפקטיבי של היהודים שדונט עזר לקדם.

הוא חי

תפקיד טלוויזיוני נוסף שגילם דונט באותה שנה, 1963, הוא בסדרת המתח והמסתורין "אזור הדמדומים" (The Twilight Zone). סדרה זו שודרה במשך 5 עונות, בשנים 1959–1964, היו בה 156 פרקים, והיא הופקה על ידי CBS. כל פרק היה בנוי כסיפור עצמאי, ויוצר הסדרה, רוד סטרלינג, הופיע במונולוג פתיחה וסיום. "אזור הדמדומים" היה מעבר ממציאות ריאליסטית למרחב ביניים שאינו כפוף למגבלותיה. חריגה זו איפשרה יצירת רגעי אימה מותחים וגם חידוד של מסר או לקח. הסדרה נחשבת לאחת מהמשפיעות ביותר בהיסטוריה של הטלוויזיה, והיו לה שלוש סדרות המשך מצליחות. יש אפילו אטרקציות רכבת הרים בשם 'מגדל האימה' המבוססות על הסדרה, הניצבות בשני פארקים של דיסני בהוליווד.

כל אחד מהפרקים בסדרה הוא סיפור העומד בפני עצמו. אורכו היה 25 דקות, פרט לעונה הרביעית אשר בה, משיקולי בניית לוח שידורים, אורך הפרק היה 51 דקות. הפרק שבו הופיע לודוויג דונט הוא הרביעי בעונה זו, והוא נקרא "הוא חי" (He's Alive), התסריט נכתב על ידי סטרלינג והוא בויים על ידי סטיוארט רוזנברג. הפרק אינו זמין ביוטיוב, אבל לא קשה להגיע אליו. אזהרת ספוילר: אני מתכוון לגלות מי הדמות המסתורית ששבה מהמתים ומנסה לחזור ולהשפיע על המציאות.

*

הסיפור מתרחש בקיץ לוחט, בשכונה עירונית וענייה בעיר אמריקאית דחוסה ומיוזעת. הצילום בשחור לבן, ועל הכל שורה אווירה מודגשת של פילם נואר מרובה צללים. גיבור הפרק הוא פיטר וולמר, צעיר בעל רקע משפחתי של עוני והתעללות, שהפך למנהיג מפלגת ימין נאו-נאצית קטנה ושולית. מגלם אותו דניס הופר, באחד התפקידים הראשיים הראשונים שלו. הופר מצליח לתת לדמות, המוצגת כבר במונולוג הפתיחה כשפלה ועלובה, עומק מסוים. דונט

פיטר וולמר המוכה בא לבקש את עזרת ארנסט גנץ

מגלים את ארנסט גנץ, מהגר מגרמניה, שכן של וולמר שהכיר אותו עוד כשהיה ילד, ושימש עבורו כאב חלופי, במקום משפחתו הלא מתפקדת.

עם פתיחת הפרק מתברר שקריירת ההטפה וההסתה של וולמר לא הולכת כל כך טוב. הוא נואם מעל דוכן נייד קטן ברחוב, אבל שכניו לוקחים אישית את העלבונות שהוא מטיח ביהודים, בשחורים ובקתולים, זורקים עליו עגבניות רקובות ומרביצים לו. וולמר המוכה הולך לביתו של האיש היחיד שיכול לתת לו נחמה, ארנסט גנץ. האיש המבוגר מתאמן באותה עת בנגינה בצ'לו. הוא איש תרבות רך דיבור, בעל מבטא גרמני מתנגן. שפם מאפיר, אניצי, משלים דיוקן של מעין סבא טוב, שוולמר רוצה שינחם אותו.

גנץ מציע לוולמר מקלט ללילה ותחבושות לפצעיו, אבל למרות שהוא זוכר את הילד הקטן שהיה בורח לביתו, מוכה ורעב, אינו מצליח לגלות כלפיו אהדה. הוא מספר איך בילה 8 שנים במחנה הריכוז דכאו. כנראה שאתה נהיה קצת רגיש לנאצים אחרי חוויה כזו, ולא סולח אפילו אם הייתה להם ילדות קשה.

כאשר וולמר יוצא מביתו של גנץ מגיעה לעזרתו דמות מסתורית, שמגיחה מהצללים ואיננו רואים את פניה, מייצגת של אזור הדמדומים. דמות נטולת פנים זו, שקולה רועם במבטא גרמני חד וחצצי, מסבירה לו שכדי להפיץ את רעיונותיו עליו לדעת איך לפנות לקהל. לרוב הצופים כבר ברור למדי מי הגבר המוזר הזה. פיטר וולמר, מוכה ועלוב, בוחר להסחף אחריו. בתוך עולמה של הסדרה, זה הרגע שבו הוא עובר לאזור שבין הטבעי והלא-טבעי, המציאות והבדיה. הוא מתחיל לדבר לעצמו ולפתח תוך כדי כך את הנאום שישא בכינוסה הקרוב של המפלגה.

זה מונולוג מעניין, טקסט לאומני קלאסי, המצביע על הפחדים של החברה האמריקאית וחושף את המנגנונים שהובילו למקארתיזם ואפשרו את המשך אפליית השחורים. המטרה הדרמטית שלו היא לא לשכנע אלא להראות כמה הוא משכנע. פיטר וולמר הוא שליחו של מפיסטו המפתה את קהל שומעיו לתת לו את נשמתם.

כשהוא עוד שעון על קיר המדרגות האחוריות בביתו של גנץ, פיטר נושא עיניו אל העתיד שהוא מדמיון, פניו החבולים מוארים בהשראה שטנית. הוא נושא את דבריו אל הקהל הדמיוני. מוזיקת מצעדים מתחילה להישמע. תוך כדי נאומו תחתון המצלמה אל תקריב פניו, ואז נגלה שהוא פונה אל קהל שהתאסף לשמוע את דבריו באולם לא גדול. הם אולי אינם רבים, אבל הם שם, מקשיבים לו:

שכנים!

הם קוראים לנו מפיצי שנאה, הם אומרים שאנו בעלי דעות קדומות, שאנחנו ששים לקרב. הם אומרים שאנחנו שונאים את המיעוטים.

המיעוטים. הבינו את המונח, שכנים. המיעוטים. האם עלי לומר לכם מי הם המיעוטים? אנחנו, אנחנו, אנחנו הם המיעוטים. מכיוון שפטריוטים הם מיעוט, מכיוון שאוהבי הארץ הם מיעוט, מכיוון שהרצון לחיות באמריקה חופשית ולבנה נראה כמו דעת מיעוט.

תנו לי לומר לכם משהו, שכנים, אני רוצה שתהרהרו בזה, רק תהרהרו, הייתה לנו את פצצת האטום, ופתאום, הייתה כזו לרוסים. רצינו לשלוח

אדם לחלל, אבל הרוסים הגיעו לשם ראשונים. הייתה לנו פצצת מימן, הרוסים הם אלה שפוצצו את שלהם. מי נתן להם את הפצצה? מי בגד בנו, מי דקר אותנו בגב?

טוב, אם זאת דעת מיעוט לחשוב שאנחנו צריכים לשרוד, אז אנחנו מיעוט, והמיעוט הזה לא יעצור עד שלא יהיה רוב. המיעוט הזה לא יפסיק להלחם. זאת הבטחה. וזאת המורשת שלנו -

וכאן הוא מצביע לאחר, לעבר דיוקנו של היטלר התלוי מאחוריו, לא בפוקוס אבל בכל זאת ניתן לזהויה. הקהל מריע לו.

הבגידה הנרמזת כאן היא זו של בני הזוג יוליוס ואתל רוזנברג, יהודים ילידי ניו יורק, שהיו קומוניסטים, נעצרו בחשד שהעבירו את סודות האטום האמריקאים לברית המועצות בשנת 1950, נשפטו, הורשעו והוצאו להורג בשנת 1953. זה היה שיאו של ציד המכשפות שאפיין את המקארתיזם, שאליו התלוותה אנטישמיות מתגברת. הצלנו אותם מהיטלר, חיילים שלנו מתו בשבילם, נתנו להם לחיות כאן וככה הם מתנהגים. ואם ככה, אז אולי בעצם יש משהו במה שהיטלר אמר והיהודים פשוט בוגדניים מעצם מהותם.

הרעיונות האלו היו נפוצים בחברה האמריקאית, לא שוליים. בכדי להילחם נגדם היה צריך להזכיר שבאשר באו לידי מימוש הביאו לתוצאות נוראיות. היה צריך להצביע על הפאשיזם ככזה, ולהציג את שנאת השחורים, הקאתולים והיהודים כלא פטריוטית ולא מוסרית וכנובעת מבורות וחולשה. זה מה שהפרק הזה מנסה לעשות.

הדמות המסתורית ממשיכה להתגלות בפני פיטר וולמר. הוא מציע לשלם עבור שכירת האולם ובמקביל דורש שפיטר ייצור דמות קדוש מעונה, קורבן שנפל למען המהפכה, סביבו ניתן יהיה לאחד את ההמון. הוא מבקש ממנו לארגן רצח של אחד מחברי המפלגה הזוטרים, אדם פחדן ותמים, במה שיראה כמו פעולה של יריביהם. זה רמז לרצח הורסט וסל, פעיל המפלגה הנאצית, בשנת 1930, ששימש דמות קורבן וקדוש מעונה עבור הנאצים. שיר שכתב וסל, "הדגל מונף אל על", שימש בהמנון המפלגה הנאצית.

פיטר וולמר, שכבר מכר את נפשו לשטן, מציית להוראות איש המסתורין, וקורבן האדם אכן מניב תוצאות. אסיפת העם שנקבעת כאזכרה הומה אדם. קולו רועם וסוחף, הוא פונה לקהל מהבמה, תמונת הקדוש שנרצח מוצבת לידו, על רקע תמונות המנהיגים הנאציים. הקול חזק כל כך עד שהוא נישא מעבר לרחוב, אל תוך הדיינר שבו יושב ארנסט גנץ, משוחח עם בעל המקום שפניו קמוטות. הם שני אנשים מבוגרים, שיודעים ששום דבר טוב לא יצמח מתוך ההתלהבות הלאומנית הזו. חתיכת קול יש לו, אומר המוכר, וגנץ מסכים. זה היה ככה עוד כשהיה ילד יללן. פעם כולם צחקו עליו, הם ממשיכים לחלוק זכרונות, אבל לאחרונה מקשיבים לו, ולא הרבה אנשים צוחקים.

אני מכיר אותו מאז שהיה ילד, אומר גנץ, ילד שתקן וקטן שלא אומר הרבה. הוא נד בראשו, מביט ברחוב, בקהל, צובא על פתח האולם. נאום ההסתה ממשיך להישמע, והמצלמה עוברת לפניו של גנץ. קמטי ההבעה שלו מודגשים בתאורה הקונטרסטית.

כבר ראיתי את זה קורה. ראיתי את כל זה קורה, הוא אומר, מיואש ומהורהר. זה היה בזמן אחר, אדון גנץ, במקום אחר, אצל עם אחר. זה לא הולך כאן, מנסה להרגיע אותו בעל המקום, אבל הוא שוקע בזכרונותיו, מבין משהו תוך כדי.

זה מה שאמרנו גם אנחנו. הם היו אשפה חומה, זאת הייתה אי שפיות זמנית, חלק ממצב חולף, זה מפלצתי מדי כדי להיות אמיתי, וכך התעלמנו מהם, או צחקנו עליהם, כי לא יכולנו להאמין שיש מספיק אנשים לא שפויים שיצטרפו וילכו לצידם. ואז, יום אחד, הארץ התעוררה משינה טרופה, ולא היה כבר שום צחוק. אנשים כמו פיטר וולמר השתלטו על הכל. חיות הפרא החליפו מקומות והכניסו את הקהל לכלוב.

הוא קם ממקומו ומתקרב לחלון הצופה אל הכניסה לאולם. כתפיו שחוחות. נראה שהוא מתלבט. אי אפשר להבין בדיוק מה נאמר בנאום הנשמע ברקע, אבל מוזכרים בו הקומוניסטים והיהודים. ואז גנץ מסתובב אל חברו, נחישות חדשה

על פניו. אבל לא טוב, אסור שזה יקרה טוב, אסור שניתן לזה לקרות טוב, לא הסייג הזה, לא, לא הפעם, הוא אומר. משהו עומד לקרות, זה בטוח.

בתוך האולם, פיטר וולמר פונה לקהל בשאלות, ומבקש מהם לענות בכך או לא. האם אתם רוצים שארצות הברית של אמריקה תשאר חופשית? הקהל עונה, כמובן, בכך מהדהד.

האם אתם רוצים שהבתים שלכם יהיו נגועים במזיקים שהגיעו ממדינות זרות? קול הלא שעונה הקהל פחות נלהב, אבל עדיין ברור.

פיטר מתכוון להפנות לקהל שאלה נוספת, אבל הם חסרי שקט ולא מרוכזים בדבריו, מאחר שאל הבמה נכנס ארנסט גנץ, כולו נחישות. השומרים במדי המפלגה מתכוונים להעיף את הפולש, אבל פיטר עוצר אותם. המשך, מר וולמר, אומר גנץ בקול רגוע, מצולם מזווית נמוכה, סמל של אומץ, מה אמרת? אני יכול לומר להם מה אמרת. שמעתי את זה כבר פעם, שמעתי את זה אלף פעמים, במינכן, בברלין, במאה פינות רחוב שונות. זה היה שטויות אז, וזה שטויות עכשיו.

פיטר וולמר מביט בו בתחינה. זה הרגע הגדול שלו והוא הורס אותו. אתה חייב לעצור ארנסט, הוא מתחנן, אבל זעמו של גנץ רק מתגבר, והוא מתקרב אליו. מה זה כאן? מודל חדש? פיהרר משנת 1963, היישר מפס הייצור? הוא לא כל כך חדש, לא כל כך טרי. זה לא יותר מעותק זול.

כעת אחד השומרים מתחנן בפני וולמר שיתן לו לפעול ולהעיף את גנץ מהבמה. הם מאבדים את הקהל. אבל נראה שפיטר נסוג ומסתגר, כמו חזר להיות הילד המפוחד והמוכה שהיה. תעזוב אותי, הוא ממלמל, תעזוב אותי.

תנו לי לומר לכם משהו על האיש הזה, אומר גנץ, פניו מלאות שנאה וזלזול, על הגזע, על המין שממנו הוא בא, כולם אותו דבר, כולם אותו דבר, ילדי מצוקה, חולים, עצובים, נוירוטיים, שתשוואות הקהל הם סם עבורם.

זה מספיק ארנסט, בבקשה, בבקשה, אבל גנץ מתקרב עוד, וכעת הם צמודים זה לזה, הקשב לי פיטר, ותן להם להקשיב, או שאספר להם על ילד מוכה ומסכן שבכה על הספה שלי, שעדיין בוכה על הספה שלי. בבקשה ארנסט, תפסיק,

גנץ מפוצץ את אספת המפלגה הנאו-נאצית

פיטר מתחנן, ושומר הראש שלו תקיף כשהוא מבקש שיפקוד עליו להוריד אותו. כן, תוריד אותי, מנצל זאת גנץ, תוריד אותי, תשקוט אותי, תחסל אותי, למה אתה לא עושה את זה, למה אתה לא יכול לעשות את זה? הוא שולח יד, לופת את כתפו של פיטר, עליה הוא נושא את סמל המפלגה. מכיוון שזה האומץ שלך, זה, וזה הכוח שלך, ואור הלפידים, והקהל, והשתיקה החולנית...

זה כבר יותר מדי. פיטר מתנער מקפאונו וסוטר לגנץ, שנופל ארצה. הקהל לא אוהב את זה. אבל גנץ מתרומם, פונה ללכת. פיטר, מאחוריו, סופק כפיים, ותמונת היטלר, ברקע, צופה בהתרחשות במבט אדיש.

מאוד תקיף, אומר גנץ, התשובה היחידה שאנשים מסוגך יכולים לתת. זה הפיהרר שלכם, הוא פונה לקהל, מנופף בתנועה מזלזלת בידו, הוא שלכם, אני נותן לכם אותו, מתנה מהביבים. הוא פונה והולך, על רקע המוזיקה הדרמטית, והקהל בא איתו.

אחרי פיצוץ האסיפה ליבו של פיטר שבור. חלומות ההערצה שלו נכזבו, והאיש שהיה לו כאב הפנה לו עורף. כאשר האדם המסתורי מתייצב מולו הוא תוקף אותו ודורש הסבר ושיחשוף בפניו את זהותו. לא מפתיע אותנו לגלות שזהו היטלר, חי לגמרי, שרוצה לשוב ולהפיץ את רעיונותיו ומשתמש באנשים כמו פיטר וולמר לצורך כך. היטלר מבטיח למעריץ הצעיר חיי נצח. אתה עשוי מברזל, הוא אומר. הוא מורה לו לחסל את היהודי מכיוון שאחרת יחזור גם לאספה הבאה ולאלה שאחריה. אנשים מסוגו מסוכנים, אומר היטלר. הם מדברים, הם חושבים, הם נוטעים זרעי ספק, הם מעכבים אותנו. הוא נותן לו אקדח: הרוג אותו, הרוג את האיש הזקן. הוא שולח אותו לדרכו בהצדעה במועל יד.

פיטר עושה את מה שפקד עליו הפיהרר. הוא הולך לדירתו של גנץ, אשר לא מתחנן על חייו. אתה לא מכיר אותי, לא חושב שאני יכול לעשות את זה, הנאצי הצעיר מאיים, אבל גנץ לא מסכים. אני מכיר אותך, פיטר, ואיך הפכת מילד עזוב שרוצה אהבה לאיש קרוע, הכמה לכבוד, זהות וגאווה. אינני מפחד ממך, פיטר, ואתה יכול לעשות כרצונך בכל זמן שתבחר. אזכיר לך עוד דבר אחרון. אי אפשר להרוג רעיון עם כדור אקדח. לעולם.

אני כולי פלדה, אומר פיטר, בלי רגשות, בלי רכות, רק מטרה ורצון. והוא יורה במי ששימש לו כאב.

צ'לו מנגן רקוויאם כשגנץ שוכב, ירוי, על רצפת החדר. הוא גוסס אבל בכל זאת מצליח לדבר. הכל מפלדה, הוא ממלמל, הכל כוח, אבל על חשבון הדברים שהניצוצות שלהם משותפים לכל בני האדם, הגינות, היכולת להבחין בין רע לטוב, היכולת להרגיש אשמה וחוסר כבוד. מה שמאפשר להם לאהוב. כן פיטר, יש לך פלדה, אבל אין לך לב.

והוא מת. הצ'לו מתייפח כשהדלת נטרקת מאחורי פיטר, הנוטש את הגופה מוטלת על השטיח.

סופו של פיטר וולמר הוא רע, כמובן. כאשר המשטרה מגיעה לעצור אותו הוא בורח והשוטרים יורים בו. יש פה טעות נוראה, אני עשוי מפלדה, הוא אומר

לפני מותו. צל דמותו של היטלר נראה על הקיר, כאשר קולו של יוצר הסדרה וכותב הפרק חותם את הסיפור, מדגיש את מוסר ההשכל, כי ככה זה בטלוויזיה, צריך להיות ברור לגמרי כדי שאף אחד לא יתבלבל.

מה יהיה המקום הבא שאליו יפנה, אותו רוח רפאים מזמן אחר, סיוט קודם שקם לתחייה? שיקאגו? לוס אנג'לס? מיאמי, פלורידה? וינסנס, אינדיאנה, סירקיוז, ניו-יורק? בכל מקום, כל מקום, שבו יש שנאה, שבו יש דעות קדומות, שבו יש קנאות, הוא חי. הוא חי כל עוד עוולות אלו קיימים. זכרו זאת כאשר הוא מגיע לעיר שלכם. זכרו זאת כאשר אתם שומעים את קולו מדבר דרך אחרים. זכרו זאת כאשר אתם שומעים שם של מישהו שמוקע כבוגד, מיעוט שמוחק, כל התקפה עיוורת וחסרת סיבה על אדם או קבוצה. הוא חי מכיוון שבזכות הדברים האלה אנו שומרים אותו בחיים.

סטרלינג, יהודי שנולד בסירקיוז, ניו יורק, כתב סיפור אימה שמנסה לבדר ולחנך את הקהל. הוא מקים לתחייה את היטלר, מנצל את זה שהוא חי ונוכח בזיכרון הקולקטיבי האמריקאי. הרי בעולם הקולנוע והטלוויזיה היטלר אף פעם לא מת לגמרי. הוא דמות ארכיטיפית וחיונית כמרכיב לדרמה. כפי שהבינה כבר רות, אחות סבתי, כל סיפור טוב דורש נבל.

גם דמותו של גנץ ארכיטיפית. נביא שהוא גם קורבן. דונט מגלם אותה היטב. הוא מצליח לחלץ מה שניתן מתוך הדמות הכתובה באופן דידקטי, ולתמוך בהופעתם של הפרטנרים שלו. התעלותו של דניס הופר בתפקיד פיטר וולמר נעזרת בכך. תצוגת המשחק הזאת מוסיפה עומק ומאירה חלק מהבעייתיות של הסיפור. ההתנשאות שמפגין גנץ כלפי מי שרק לפני רגע היה זכאי לרחמיו חושפת את קנאותו שלו. במובן זה יש כאן לא רק שיעור בהתמודדות עם גזענות אלא גם הגדרת עליונות מוסרית של המחנה הנאור והתרבותי על פני האספסוף. זה אפקטיבי במסגרת סיפור דרמטי, אבל נכשל כאסטרטגיה פוליטית. זה מעודד פרנויה ומעורר התנגדות. היטלר חי בין השאר כי כל הזמן מאשימים אנשים בזה שהם נאצים.

* *

לודוויג דונט מת מלוקמיה בשנת 1967. גופתו נשרפה ואפרו שמור בבית קברות בשולי ניו יורק. לא היו לו ילדים ואיש לא דאג להנצחתו, כך שזכרו התעמעם. אפשר להשיג בזול צילומי יחסי ציבור שלו וגלויות מעריצים עליהן חתם באי. ביי. בידי גם העתקים של תמונות משפחתיות שלו. פניו בהן מגולחות למשעי. שיער פנים מלאכותי שימש אותו כדי לאפיין דמויות שונות שגילם ולהבדיל ביניהן: שפם מטאטא להיטלר, זקן מלא ורך לחזן יואלסון, זקן תיש לסוחר קאופמן, שפם מאפיר לארנסט גנץ. איפור טוב הוא חלק מעבודת השחקן המקצועי, וכזה הוא היה, בעל מלאכה מומחה, אומן.

מי היה האדם שמאחורי השחקן? היו לו עקרונות שבהם סירב לבגוד. הוא ראה את עצמו כאדם מוסרי, שמאמין בתיקון עולם. האם באמת היה כזה? כאשר המשכתי לחקור את תולדות המשפחה התחלתי לפקפק בכך.

סיפור ההגירה המוצלחת של לודוויג דונט, מאוסטריה לארצות הברית, מוינה להוליווד, התרחש במקביל לנטישתו מאחור של ארנולד דונט. לודוויג האפיקורס וחובב התרבות אף פעם לא העריך את אחיו הדתי והלא משכיל. עוד כשחיו בוינה התרחק ממנו. לאחר שברח מהעיר לא שמר איתו על קשר, גם כאשר הדבר היה עדיין אפשרי. הוא לא התגייס למצוא דרך לסייע לאחיו ולאשתו, סבא וסבתא רבא שלי, לברוח מוינה לפני שננעלו שערי ההגירה. אני מקווה שחש על כך בושה.

אולי בגלל זה לא היה קשר בינו ובין בנותיו של אחיו, סבתי ואחותה, שחיו בארץ. אולי הייתה ביניהם אשמה וזרות.

אני בוחר למחול לו. אין טעם לכעוס על דברים שלא נעשו ושלעולם לא אצליח להבין לגמרי. בחייהם הפרטיים אנשים אינם מתנהגים כמו דמויות דרמטיות, ויש להם חלקים סודיים ובלתי מפוענחים. אולי יש דברים שאיני יודע עליו. אולי היה הומוסקסואל, ונישואיו הרבים נועדו לחפות על כך? זה לא מאוד הגיוני, אבל אפשרי. האם זה משנה? לא בטוח.

יהודי אמריקה הם תמונת מראה של יהודי ישראל. השוני והפער בין שתי הקהילות, שכל אחת מהן היא חיבור מלאכותי של קבוצות, קצוות ופרטים, רק

מתרחב. אבל זו עדיין משפחה. גזע העץ ושורשיו משותפים, גם אם הענפים רחוקים מאוד זה מזה. אני חש קרבה אליהם. גם ההתלבטויות המוסריות, התרבותיות ופוליטיות שלהם קרובות אלי. אני לחלוטין לא אמריקאי, אבל גם לא רק ישראלי. משהו חמקמק, מוסר ומורשת אוניברסאליים, מחבר בינינו.

לודוויג דונט היה שחקן אופי, המתמסר לדמות ומוצא את עצמו בתוכה. אני יכול להעריך את זה. בחירת הדמויות שגילם, והאופן בו הציג אותן לעולם, היו עבורו דרך להביע עמדה פוליטית ולנסות להשפיע על המציאות. המשחק ליווה אותו תוך כדי המשברים והמהפכים האישיים וההיסטוריים: התמוטטות העולם הישן, מלחמת העולם השנייה, הגירה לארץ חדשה, נידוי ורדיפה פוליטיים. אני רוצה להאמין כי המשחק היה עבורו לא רק מקצוע אלא פולחן של אמונה בתרבות ובכוחה לעשות אותנו טובים ומוסריים יותר. אני זקוק לאמונה כזו כעת, לנחמה ולאומץ. בזמן הקשה והאכזר הנוכחי נראה כמעט לא הגיוני שלתרבות, לסיפורים ולדמויות נשכחות יש ערך כלשהו.

הוא היה קרוב משפחה שלי, ואני גאה בכך. היצ'קוק חייב את הדוד של סבתא שלי, עורך דין זכויות אדם מפורסם עזר לו לצאת מהרשימה השחורה, הארי בלפונטה קיבל ממנו שיעורים פרטיים. הוא מחה מול חוסר צדק, הזדהה עם חלשים ממנו ושאף לסייע להם.

אני מאמץ אותו למשפחתי, מכבד את מורשתו. הוא עשה כמיטב יכולתו.

דפוס בית
הוצאה לאור ודפוס זעיר
נדפס ונכרך ברחוב הרבי מבכרך 14
תל־אביב־יפו
אורי יואלי וננה אריאל
2024

www.home-press.com